

„SPACE IS THE CASE“ jak iniciativa a umění mění prostor

Bc. Klaudia Petránková

Diplomova práce
2024

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací
Ateliér Arts Management

Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Klaudia Petráková
Osobní číslo: K22435
Studijní program: N0288P310001 Arts Management
Forma studia: Prezenční
Téma práce: "SPACE IS THE CASE": jak iniciativa a umění mění prostor

Zásady pro vypracování

- Spracujte teoretické východiska týkající se problematiky výstavní činnosti v kulturních centrech.
- Špecifikujte cíle práce, formulujte výzkumné otázky a navrhnete metodiku vztahující se k tématu.
- Analýzujte současný stav vybraných kulturních center, analyzujte získané údaje, zrealizujte výstavu v kulturním centru.
- Urobte zhrnutie, formulujte návrhy a doporučení.

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**
Jazyk zpracování: **Slovenština**

Seznam doporučené literatury:

- O'DOHERTY, Brian, 2014. Uvnitř bílé krychle : ideologie galerijního prostoru. Tranzit.cz. ISBN 9788087259306.
- MARINCOLA, Paula, 2006. What makes a great exhibition? Philadelphia : Philadelphia Exhibitions Initiative. ISBN 0-9708346-1-6.
- GEORGE, Adrian, 2015. Curator's Handbook. Thames & Hudson. ISBN ISBN: 978-0-500-23928-5.
- LÉNYL, Peter, 2014. Design handbook for cultural centres. Online. Truc sphérique, cultural centre Stanica Žilina-Záriečie. ISBN ISBN 978-80-969392-8-2. Dostupné z: <https://teh.net/wpcontent/uploads/2015/01/Design-Handbook-full-version.pdf>. [cit. 2023-10-30].
- MORGANOVÁ, Pavlína; NEKVINDOVÁ, Terezie a SVATOŠOVÁ, Dagmar, 2020. Výstava jako médium : české umění 1957-1999. Praha : VVP AVU. ISBN 978-80-88366-13-3.
- SÝKOROVÁ, Lenka, 2016. Nezávislé kurátorství ve volném čase : nezávislý kurátor a umělec-kurátor na české vizuální scéně 2000-2016 =. V Ústí nad Labem : Fakulta umění a designu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně. ISBN 9788075610287.
- KOČIŠ, Michal, 2021. Nezávislé kulturní centrá na Slovensku. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Katedra kulturológie, Filozofická fakulta. ISBN ISBN 978-80-558-1674-6.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Anežka Kořínková**
Ateliér Arts Management

Datum zadání diplomové práce: **1. prosince 2023**
Termín odevzdání diplomové práce: **17. května 2024**

Mgr. Josef Kocourek, Ph.D.
děkan

Mgr. Eva Gartnerová, Ph.D.
vedoucí ateliéru

Ve Zlíně dne 1. prosince 2023

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ / DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

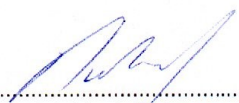
- bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem bakalářské/diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považuji se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že:

- jsem na bakalářské/diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně dne: 12.04.2024 .....

Jméno a příjmení studenta: KLAUDIA PETRAKOVÁ .....

podpis studenta

Abstrakt

Táto diplomová práca skúma transformáciu netradičných priestorov na centrá kultúrneho života s dôrazom na úlohu umenia a iniciatívy jednotlivcov. Vďaka odbornej literatúre a metodológiou hĺbkových rozhovorov s organizátormi kultúrnych iniciatív v Česku a Slovensku identifikujeme kľúčové faktory úspechu a prekážky, s ktorými sa tieto centrá stretávajú. Výsledky ukazujú, že efektívna transformácia závisí predovšetkým od silnej komunitnej podpory a inovatívneho využívania priestoru. Praktickým výstupom práce je organizácia výstavy v Zlíne, ktorá demonštruje, ako môže umenie prispieť k revitalizácii a sociálnej súdržnosti v novovznikajúcich kultúrnych priestoroch.

Kľúčové slová: nezávislá kultúra, brownfieldy, umenie, priestor, kultúrne centrá,
Iniciatíva

Abstract

This thesis explores the transformation of non-traditional spaces into centres of cultural life, with an emphasis on the role of art and individual initiative. Through the literature and the methodology of in-depth interviews with organizers of cultural initiatives in the Czech Republic and Slovakia, we identify the key success factors and obstacles that these centres face. The results show that effective transformation depends primarily on strong community support and innovative use of space. The practical outcome of the work is the organization of an exhibition in Zlín, which demonstrates how art can contribute to revitalization and social cohesion in emerging cultural spaces.

Keywords: independent culture, brownfields, art, space, cultural centres,
initiative

Podakovanie

Chcem vyjadriť úprimné podakovanie svojej školiteľke, Mgr. Anežke Januschke Kořínkovej, za jej cenné rady a vedenie počas prípravy mojej záverečnej práce. Jej odborné znalosti, podpora a motivácia boli neoceniteľné pri dokončení mojej práce. Veľmi si vážim čas a úsilie, ktoré mi venovala, a som vďačná za možnosť učiť sa pod jej vedením.

Taktiež sa chcem poďakovať všetkým respondentom a respondentkám, za poskytnutie rozhovorov do mojej praktickej časti tejto práce.

Obsah

Zoznam použitých skratiek.....	9
Teoretická časť	11
1. Nezriadovaná kultúra	11
1.1 Kde sa rodí nezávislosť?	13
2. Multižánrovosť ako nevyhnutnosť	15
3. Brownfieldy	17
4. Trans europe halles	21
5. To čo na prvý pohľad nevidíme.....	22
6. Praktická časť	24
6.1 Tabačka Kulturfabrik - Košice.....	24
6.2 Bašta - Bardejov	26
6.3 Nerv – Humenné	27
6.4 Petrohradská kolektív - Praha.....	28
6.5 Meetfactory - Praha	29
6.6 ARTA – Piešťany	30
6.7 Priestor – Sereď	32
6.2 Interpretácia zistení	34
6.2.1 Genéza	34
6.2.2 Priestor najväčším problémom	35
6.2.3 (NE) Mierime na komunity	35
6.2.4 Etický kódex	37
6.2.5 Tímovosť, zodpovednosť a férove hodnotenie	38
6.2.6 Vplyv na vonkajší svet	40
7. Projektová časť	40
7.1 Koncept výstavy	42

7.2 Priestor	44
7.3 Reflexia výstavy.....	52
Záver	55
Prílohy	57
Bibliografia	59

Zoznam použitých skratiek

KC – Kultúrne centrum

NKC – Nezávislé kultúrne centrum

Úvod

Naša diplomová práca sa zrodila z úvah o koncepte "žiadny priestor, žiadne miesto", ktoré nás inšpirovali k zapojeniu do vznikajúcej iniciatívy s cieľom pripraviť výstavu. V úvode sa venujeme kľúčovým tematickým východiskám, ktoré sú nevyhnutné pre hlbšie pochopenie obsahu práce.

V rámci Česka a Slovenska, ale aj iných krajín, sa rozvíja množstvo etablovaných kultúrnych centier, iniciatív a projektov patriacich pod nezávislú kultúru, kde ľudia môžu zažiť alternatívu - niečo iné, slobodné, a priblížiť sa k umeniu a jeho percepcii. Na jednej strane sú tu návštevníci, ktorí v týchto priestoroch trávajú svoj voľný čas, na druhej strane sú organizátori a zamestnanci zodpovední za dramaturgiu a komunikáciu kultúrnych podujatí a vzdelávanie publika. Často sa tieto centrá etablujú v brownfieldoch, čo pridáva priestorom jedinečný charakter.

Motiváciou pre túto diplomovú prácu bola naša vášeň pre kultúrne centrá a iniciatívy na Slovensku, ako aj osobné ciele týkajúce sa práce v tomto sektore. Skúsenosti získané z predchádzajúcich spoluprác a našej bakalárskej práce, ktorá sa venovala konkrétnemu kultúrnemu centru, poskytujú pevný základ pre ďalší výskum.

V úvodných kapitolách definujeme základné pojmy ako nezávislá kultúra, brownfieldy a multižánrovosť v kontexte kultúrnych iniciatív. Vo výskumnej časti práce prostredníctvom odbornej literatúry a hĺbkových rozhovorov analyzujeme vznik a vývoj týchto priestorov a iniciatív, ich výzvy a fungovanie ako organizácie. Na základe vybraných kritérií profilujeme a hodnotíme vybrané iniciatívy. Projektová časť práce nám umožní aplikovať teoretické poznatky v praxi prostredníctvom organizácie výstavy. Na záver práce zhodnotíme prínosy nášho výskumu pre budúci rozvoj v oblasti nezávislej kultúry.

Teoretická časť

V úvode teoretickej časti našej práce sa budeme venovať prehľadu a analýze konceptov, ktoré sú základnými kameňmi nezávislej kultúry. Zameriame sa na pochopenie pojmov ako "nezávislá kultúra" a "nezriadovaná kultúra", ich histórie a vývoja, ako aj na vplyv, ktorý majú v súčasnosti na spoločenské a kultúrne dynamiky.

Táto časť bude ďalej rozvíjať myšlienky týkajúce sa úlohy, ktorú nezávislé kultúrne centrá zohrávajú v aktuálnej spoločnosti – ako odpovede na potrebu spoločenského dialógu, ako protiváhy mainstreamovej kultúry a ako prostriedky na podporu rozmanitosti myšlienok a slobody prejavu.

Okrem toho, v tejto časti sa budeme venovať multifunkčnosti nezávislých kultúrnych priestorov. Poskytneme informácie o tom, ako sa tieto priestory stali neoddeliteľnou súčasťou nášho každodenného života, ako nám ponúkajú možnosť zažiť širokú škálu kultúrnych aktivít – od koncertov, vernisáží až po filmové premietania.

Na záver sa dotkneme dôležitosti brownfieldov a ich úlohy v kultúrnom a urbanistickom vývoji. Vysvetlíme, ako umelci a kultúrne iniciatívy prispievajú k oživeniu a rekonštrukcii opustených priemyselných priestorov, zároveň však predstavíme problematiku artwashingu a jeho dopadu na dočasnosť a autonómiu týchto priestorov.

V tejto teoretickej časti poskytneme komplexný rámec pre pochopenie týchto kľúčových konceptov, ktoré sú dôležité pre hlbšie porozumenie a analýzu nezávislej kultúry v súčasnom spoločenskom a kultúrnom kontexte.

1. Nezriadovaná kultúra

V súčasnosti je termín "nezávislá kultúra" často skloňovaným pojmom v diskurze o spoločenských a kultúrnych dynamikách. Avšak táto fráza nesie hlbší význam a dôležitú históriu, ktorú je potrebné podrobnejšie preskúmať. V tejto kapitole sa preto zameriame na definíciu a pôvod slovného spojenia "nezávislá kultúra" a "nezriadovaná kultúra", ich vývoj a dôvod, prečo si tieto koncepty vyžadujú zvláštnu pozornosť vo svetle súčasných kultúrnych trendov a spoločenských výziev.

Súčasná spoločnosť sa dlhodobo stretáva s javmi ako globalizácia, komercializácia a orientácia na konzum. Tieto javy sú súčasťou každodennej reality, na ktorú sa snažia reagovať a tiež nájsť riešenia alternatívne kultúrne iniciatívy. Okrem toho však našu dobu formuje aj narastajúca polarizácia spoločnosti a vojnové konflikty, ktoré na globálnej úrovni zosilňujú napätie a rozdeľujú ľudí na opačné ideologické fronty. Vojny a politické neistoty výrazne ovplyvňujú kultúrne prostredie, kde často dochádza k potlačeniu umeleckej slobody a cenzúre. Alternatívne kultúrne iniciatívy v tomto kontexte môžu slúžiť ako katalyzátory spoločenského dialógu a mierových procesov, a tiež ako útočiská pre zachovanie a rozvoj rozmanitosti myšlienok a slobody prejavu. Tieto iniciatívy, ktoré sú často považované (a v súčasnosti možno dokonca nahradzujú) za synonymum nezávislosti, sa snažia dištancovať od mainstreamovej kultúry. Ich zámerom je stáť v opozícii voči konzervativizmu či neoliberalizmu alebo hľadať alternatívy, čím ponúkajú odlišnú perspektívu na spoločenské procesy. (Kováčiková, 2021, str. 37-38)

Dnes sa v diskusiách o nezávislých kultúrnych centrách, ako aj o iných priestoroch a miestach nezávislej kultúry a umenia, často používa termín "nezriaďovaná kultúra". Kultúrne centra čelia rôznym debatám týkajúcim sa ich identity, ako aj otázkam o tom, do akej miery sú skutočne nezávislé. Cesta, ktorou tieto priestory prešli, aby dosiahli súčasný stav, nebola vždy jednoduchá a lineárna. Pre hlbšie pochopenie tejto problematiky je dôležité zoznámiť sa s ich vývojom a históriou. (Kočiš, 2020, str. 11)

Pojem "nezávislosť" symbolizuje túžbu žiť iným spôsobom, ktorá pramení z prirodzenej potreby tvoriť vlastnú, odlišnú kultúru a usilovať sa o objavovanie nových ciest, vedúcich k slobode. V kontexte kultúrneho centra označuje tento termín priestor zriadený bez zásahu štátu, ktorý nie je predmetom štátnej regulácie ani v oblasti programu či vedenia. V širšom kultúrnom zmysle nezávislá kultúra stojí v protiklade k oficiálne podporovanej dominantnej kultúre, čím vytvára polaritu medzi nezávislým a oficiálnym. Táto rozdelenosť môže byť vnímaná ako pozitívny jav, ktorý odráža transformáciu spoločnosti a jej socio-ekonomických a politických štruktúr. V súčasnosti, v dôsledku rastúcej nedôvery voči politickému systému, sa objavuje zvýšená potreba po alternatívnych formách kultúrneho a spoločenského vyjadrovania. Nezávislá kultúra, ktorá sa

vyvinula spontánne "z dola", ponúka alternatívu a voľbu. Tento posun v kultúrnych prístupoch je spojený s hodnotami ako individualita, autonómia, pravosť a nezávislosť oproti oficiálne favorizovanej kultúre. (Kočiš, 2020, str. 11)

1.1 Kde sa rodí nezávislosť?

Niekoľko dekád od založenia prvých slovenských nezávislých kultúrnych centier sme svedkami výrazných zmien. Dnes, popri už etablovaných centrách, existuje množstvo ďalších iniciatív patriacich do sféry nezávislej kultúry a umenia, ktoré nie sú zriadené štátom.¹ Tieto iniciatívy sa rozprestierajú cez široké spektrum - od rôznych priestorov a miest, ako sú kaviarne, mobilné centrá, až po kultúrne bunky, kde sa organizujú kultúrno-umelecké aktivity v rôznych rozsahoch. Mnohé z týchto novovzniknutých iniciatív si hrdo nesú označenie "nezávislé kultúrne centrum", zatiaľ čo tie, ktoré sú už dlhšie zavedené, často preferujú jednoduchší termín "kultúrne centrum". Tento rozdiel v názvosloví môže odrážať dynamicky sa meniace prostredie nezávislej kultúry, ovplyvnené rôznymi faktormi. Po novembri 1989 začali takéto iniciatívy pravidelne vznikať a zanikať, často kvôli nestabilnosti priestorov. Občianski aktivisti s odhodlaním prispievali k vytváraniu nových komunít a iniciatív s cieľom ponúknuť alternatívne formy umenia a kultúry. Od druhej polovice 90. rokov, najmä v krajských mestách, začali vznikať výraznejšie aktivity, ktoré dnes vnímame ako etablované kultúrne centrá, vďaka zmenám politického prostredia a ich nepretržitej a profesionálnej práci (napríklad A4 - priestor súčasnej kultúry v Bratislave, Stanica Žilina - Zárečie, Tabačka Kulturfabrik v Košiciach). (Kočiš, 2021, str. 15)

Motivácie pre založenie nezávislých kultúrnych centier (NKC) sú rôznorodé, no ich hlavným cieľom je často kultúrne a umelecké oživenie miesta, kde pôsobia, a poskytnutie alternatívy pre trávenie voľného času s ambíciou kultivovať miestnu komunitu. Tieto centrá v určitom rozsahu dopĺňajú alebo dokonca zastupujú funkcie, ktoré by inak mohli byť v právomoci mesta, ponúkajúc iný prístup než ten, ktorý poskytujú oficiálne kultúrne inštitúcie spravované mestom.

---

¹ Príklady štátom nezriaďovaných kultúrnych centier: A4 (Bratislava), Tabačka Kulturfabrik (Košice), Stanica Zárečie (Žilina) a ďalšie (Anténa)

Slovenský divadelný kritik a estetik Miroslav Ballay poukazuje na významnú úlohu nezávislých kultúrnych centier v inšpiratívnom spojení lokálnych umelcov s medzinárodnými partnermi a v podpore umeleckej spolupráce na medzi kultúrnej úrovni. Zdôrazňuje, že tieto centrá majú významný edukačný potenciál. Ballay ďalej uvádza, že často práve tieto nezávislé centrá prinášajú verejnosti aktuálne témy, ktoré sú v súlade s miestom, kde sa kultúrne centrum nachádza, a reflektujú jeho kultúrnu pamäť. (Ballay, 2017, str. 304)

V jeho štúdiách sa poukazuje na pozitívny vplyv, ktorý majú nezávislé kultúrne centrá na rozvoj komunít, vzdelávanie, revitalizáciu a obohacovanie verejných priestorov. Od roku 2010 sa pozoruje stabilizácia v činnostiach etablovaných centier, ktoré už disponujú jasne definovanou organizačnou štruktúrou, dramaturgiou a strategickými plánmi pre svoj ďalší rozvoj. Tieto centrá poslúžili ako vzor pre nové projekty v menších mestách, čím sa ich prítomnosť a vplyv stali integrálnou súčasťou našich každodenných životov. Zároveň sa formuje spojenie, či už v podobe siete alebo platformy, ktoré zastrešuje kultúrne centrá a iniciatívy s cieľom posilniť ich sociálnu pozíciu a facilitovať komunikáciu s vládnymi inštitúciami. (Kočiš, 2020, str. 273)

2. Multižánrovosť ako nevyhnutnosť

Multifunkčné priestory sa stali neoddeliteľnou súčasťou nášho sociálneho prostredia. Umožňujú nám úmyselne navštíviť koncerty a užiť si hudobné zážitky s priateľmi, ako aj spontánne sa stať súčasťou vernisáží alebo filmových premietaní. Táto všestrannosť priestorov obohacuje náš každodenný život, pretože ponúka rôzne formy kultúrneho vyjadrenia a zážitkov pod jednou strechou.

Sloboda v kontexte nezávislých kultúrnych centier je často definovaná ochotou kritického počtu ľudí investovať svoj čas, energiu a úsilie do projektu, ktorý ešte nebol realizovaný. Začiatky takýchto neformálnych skupín alebo umelcov sú charakteristické vysokou mierou optimizmu a viery v zmyslupnosť ich počinu, ktoré sú kľúčové pre prekonávanie počiatočných kríz. Avšak tieto kvality samy osebe často nestačia na dlhodobé udržanie chodu kultúrneho centra. Úspech a pestrosť kultúrnych priestorov si vyžadujú zapojenie širokej siete ľudí, množstvo odvedenej práce, cestovanie a získavanie odborných skúseností; je to proces organický a zložitý. Hoci fenomén multifunkčných kultúrnych priestorov získava akademickú a odbornú pozornosť na Slovensku až v posledných rokoch, vo svetovom kontexte je toto jav už dlho diskutovaným a analyzovaným od 90. rokov minulého storočia. V Česku a na Slovensku sa tieto priestory začali dynamicky rozvíjať a stávať predmetom vedeckého záujmu až na prelome tisícročia. V rámci kultúrneho centra sa môžu odohrávať rôzne príbehy súčasne, ktoré reflektujú rozličné perspektívy účastníkov – či už divákov, návštevníkov alebo umelcov. Niektorí môžu prísť za diskusiou, iní očakávajú večerný koncert v kaviarni, zatiaľ čo vedľa prebieha filmová projekcia. Možností je nekonečno a každá nová kombinácia príbehov, žánrov a motívov je vítaná, priam nutná. (Zvada, 2020, str. 280)

Program nezávislého kultúrneho centra nie je dielom jednej osoby; skôr je to výsledok spolupráce viacerých dramaturgov a dramaturgičiek, ako aj tých, ktorí prispievajú príležitostne. Predstaviť si iné miesto, kde sa ľudia môžu stretávať a tráviť čas spoločne alebo samostatne, môže byť náročné. Avšak pojem nezávislosti, pokiaľ ide o neinštitucionalizované kultúrne a umelecké scény, je často mylne chápaný verejnosťou ako otázka financovania alebo závislosti na

verejných finančných zdrojoch. Toto chápanie nezávislosti ako protikladu k finančnej závislosti je však nesprávne. Nezávislosť v kontexte programovania a umeleckého smerovania kultúrnych centier sa v skutočnosti týka slobody v umeleckých rozhodnutiach – od voľby obsahu dramaturgie, cez otváranie diskusií o rôznych témach a tabu, až po prácu so značkou, poskytovanie vyhlásení alebo pridávanie sa k manifestom. Okrem toho, tvorba programu zahŕňa aj osobnejšie aspekty. (Zvada, 2020, str. 281)

Dramaturgia v nezávislých kultúrnych centrách možno vnímať ako dynamickú entitu, ktorá sa neustále vyvíja a adaptuje v rámci svojich možností a limitov. Rozhodovanie o tom, čo bude súčasťou programu, môže byť ovplyvnené mnohými faktormi, od prekročenia kapacity požiadavkami umelcov a externých organizácií, cez zvažovanie rôznych ekonomických, umeleckých a tematických aspektov, až po schopnosť odmietnuť s čistým svedomím. (Zvada, 2020, str. 282)

3. Brownfieldy

Nezávisle kultúrne priestory a iniciatívy často nachádzajú svoje sídla v netradičných a na prvý pohľad neobyčajných lokalitách, ktoré by sa mohli zdať nevhodné pre osídlenie. Dôvodom môže byť cena, dostupnosť ale taktiež dočasnosť priestoru.² Napriek tomu, postupne sledujeme nárast nových projektov, ktoré oživujú a využívajú priestory, ktoré boli dlhodobo opustené. Tento trend revitalizácie starých a opustených budov a areálov pre kultúrne a umenie podporujúce aktivity predstavuje dôležitú súčasť urbanistického vývoja a sociálnej dynamiky našej doby. Preto si myslíme, že je potrebné tento fenomén charakterizovať.

Na území Česka a Slovenska tento pojem zatiaľ nie je presne definovaný, avšak jeho používanie je prevzaté z anglického jazyka. Označuje staré, nevyužité priemyselné alebo logistické nehnuteľnosti nachádzajúce sa v mestských oblastiach. Tieto lokality, ktoré stratili svoje pôvodné využitie, môžu byť často zanedbané, poškodené alebo môžu negatívne ovplyvňovať vzhľad svojho okolia. Pokiaľ tieto priestory zostávajú dlhodobo nevyužívané, dochádza k zníženiu ich hodnoty a negatívne to ovplyvňuje aj hodnotu susedných budov. Napriek tomu, rekonštrukcia a opätovné využitie týchto oblastí môže mať pozitívny dopad na mestský rozvoj.

Už dlhý čas vnímajú umelci bývalé priemyselné areály ako atraktívne miesta pre svoju činnosť, vďaka minimálnym požiadavkám na údržbu a poskytovaným rozsiahlym priestorom pre ateliéry, vystúpenia a často aj bývanie. Tieto objekty sa zvyčajne nachádzajú v strategických centrálnych polohách, čo zabezpečuje jednoduchú dostupnosť pre užívateľov a návštevníkov. Umelci, ktorí sú bohatí na kultúrne, ale chudobní na finančné prostriedky, často využívajú možnosť prenajímať si takéto priestory za výhodnú cenu a investujú svoj kreatívny kapitál do ich prispôbenia vlastným potrebám. Vlastníci týchto priestorov, ktorí umožňujú ich takéto využitie, sa snažia o minimalizáciu výdavkov na správu majetku a vnímajú týchto nájomníkov ako dočasné riešenie, ktoré má predchádzať vandalizmu a degradácii nehnuteľnosti. (Andres, 2016, str. 758)

---

² Viac sa tomuto budeme venovať v našej praktickej časti.

Landry taktiež vo svojej knihe opisuje tieto priestory, ktoré stratili svoj industriálny význam, ako lacné priestory, ktoré môžu byť kreatívne znovu použité a svojím poslaním regenerovať urbanizmus. Tento proces opisuje ako spájanie umenia, kreatívnej ekonomiky a novodobej start-up kultúry. Nami vybrané iniciatívy majú taktiež industriálnu históriu a svojou činnosťou pomohli rozvinúť urbanizmus a kultúrny turizmus. Samozrejme, toto zmýšľanie sa nevyhlo kritike, ktorá označuje takéto projekty, ako miesta zamerané len pre hipsterov.³ Taktiež je potrebné spomenúť pojem artwashing, ktorý označuje strategické využívanie umelcov a kultúrnych aktivít developerom alebo investorom s cieľom zvýšiť hodnotu pozemkov či nehnuteľností. Tento prístup často vyvoláva otázky dočasnosti, keďže kultúrne iniciatívy môžu byť využité na estetizáciu a pridanú hodnotu priestorov, ktoré sú potom predmetom komercializácie. Kultúrna aktivita v takýchto prípadoch môže slúžiť ako nástroj pre ekonomický zisk, čím nastoľuje problémovú diskusiu o udržateľnosti a autonómii kultúrnych priestorov v kontexte rozvoja a investičných záujmov. (Landry, 2019, str. 12)

Na Slovensku, podobne ako v iných krajinách, tieto územia dlhodobo unikali pozornosti, či už z dôvodu environmentálnych problémov, nedostatku vhodných plôch, alebo zvýšených požiadaviek na efektívne využitie všetkých častí mesta či obce. V poslednom období však dochádza k značnému zvratu, keďže sa kladie väčší dôraz na sanáciu a revitalizáciu týchto postihnutých území, najmä v rámci Európskej únie. Hoci proces obnovy je finančne a časovo náročný, zahraničné skúsenosti ukazujú, že investície do týchto oblastí môžu priniesť neočakávane vysoké výnosy. Využitie týchto území predstavuje pre mestá a obce významnú konkurenčnú výhodu v súboji o investície, obyvateľov a turistov na celoeurópskom trhu.

V Slovenskej republike je mnoho takýchto hnedých polí stále považovaných len za nevyužitý potenciál, čakajúc na príležitosť k premene. Naproti tomu v Českej republike má štátna a miestna politika aktívnejší prístup k regenerácii týchto oblastí. Iniciatívy zo strany štátu, regionálnych a miestnych orgánov spolu so zapojením verejného a súkromného sektoru viedli k realizácii celého radu

---

³ Cambridge slovník definuje hipstera ako osobu, ktorá sleduje najnovšie trendy a módu v obliekaní a životnom štýle, najmä tie, ktoré sa považujú za vybočujúce z hlavného kultúrneho prúdu. (Cambridge dictionary, 2024)

úspešných regeneračných projektov rôznych veľkostí. Táto proaktívna politika je príkladom, ako je možné efektívne využiť potenciál brownfields pre spoločenský a ekonomický rozvoj. (Petříková, 2013, str. 51)

Typ kultúrneho brownfieldu poukazuje na zmeny v charakterizácii kultúrnych brownfieldov v rámci európskej kultúrnej a mestskej krajiny, signalizujúc pravdepodobne koniec jednej éry a zlomový moment v oblasti výskumu kultúrnych štúdií. V súčasnosti je oveľa menej možností pre umelcov usadiť sa v priestoroch úplne neformálne a organicky. Uznávanie ekonomického prínosu kultúry, a zvlášť úlohy alternatívnej kultúry pri rebrandingu miest a ako integrálnej súčasť koncepcie kreatívneho mesta, prispelo k obmedzeniu možností pre spontánne investície umelcov do priestorov. Naopak, toto uznávanie viedlo k začleneniu kultúrnych brownfieldov do komplexnej kultúrnej politiky, ktorá oceňuje príspevok alternatívnych a organických zážitkov k obohateniu mestského prostredia, explicitne ich prepájajúc s politikami mestského plánovania. Avšak, na rozdiel od predchádzajúceho prístupu k označovaniu kultúrnych brownfieldov, ekonomické záujmy a mestský marketing sa stávajú čoraz dominantnejšími motiváciami za kreatívnymi kultúrnymi brownfieldmi, často na úkor cieľov v oblasti mestského plánovania. (Andres, 2013, str. 58)

Ako zaujímavý projekt, ktorý by sme určite mali spomenúť je multižánrový festival Tehláren, ktorý sa výlučne organizuje iba v brownfieldových priestoroch a jeho zaujímavým konceptom, je tieto priestory pravidelne meniť. Od svojho založenia v roku 2018 sa Festival Tehláreň etabloval ako dôležité stretnutie pre mladé talentované osobnosti zo Slovenska a Čiech z oblastí hudby, literatúry, divadelného, výtvarného a vizuálneho umenia. Festival za týchto päť rokov prešiel viacerými lokalitami, od svojho pôvodného miesta v bývalej Tehelni (2018 – 2020), cez bývalé autobusové depo (2021), až po súčasné umiestnenie v Posádkovom dome armády v srdci Liptovského Mikuláša, bez záujmu organizátorov o stabilné sídlo. Napriek potenciálnym výhodám stabilného priestoru, Nikolu Tomanovú a jej tím láka objavovanie nových, neznámych miest, ako je napríklad už spomenutý Posádkový dom armády, ktorý odráža bizarné odkazy na dobu socializmu s jeho trojposchodovou štruktúrou, kinom, množstvom miestností a pivnicami, s bohatou históriou rôznych využití. Napriek snahám dostať sa do budovy bývalej Hypernovy a vytvoriť tam kultúrne centrum

podobné ostravskej Galérii Plato, budovu nakoniec získalo OBI, ktoré tam otvorilo predajňu a investovalo do okolitej infraštruktúry, vrátane darovania 5000 eur na podporu futbalovej mládeže mesta, čo ilustruje preferenciu miestnej komunity k športu oproti kultúre. Z tejto situácie vyplýva, že aj napriek značnému úsiliu a plánom na podporu kultúrnych aktivít a priestorov, praktické a ekonomické reality môžu viesť k rozhodnutiam, ktoré favorizujú komerčné využitie nehnuteľností. (Drgoňa, 2022)

4. Trans europe halles

Vzhľadom na rastúci počet iniciatív, ktoré objavujú a využívajú čaro a jedinečný duch (genius loci) opustených budov, vytvorila sa sieť takýchto centier a priestorov. Táto sieť umožňuje centrá a kultúrne iniciatívy nezávisle na sebe zdieľať skúsenosti a osvedčené postupy. Na čele tohto združenia stojí organizácia, ktorá sa zameriava na vzdelávanie a vzájomné prepojenie týchto nezávislých kultúrnych centier a iných kultúrnych iniciatív. Jej cieľom je podporovať ich rozvoj, zvyšovať ich viditeľnosť a posilňovať ich postavenie v kultúrnom a spoločenskom kontexte.

Je to medzinárodná mimovládna organizácia so sídlom v Lunde vo Švédsku, pôsobiaca ako aktivistická skupina riadená jej členmi, ktorí sa zasadujú o spoločenské zmeny odspodu. Od roku 1983 sú na čele iniciatívy pre opätovné využívanie opustených budov na umenie, kultúru a aktivizmus. Ako sieť kultúrnych aktivistov, Trans Europe Halles slúži ako miesto pre vzdelávanie, výmenu a je platformou na vedenie kampaní, propagáciu a zvyšovanie povedomia. Sú akumulátorom kolektívnych vedomostí a interdisciplinárnych odborných znalostí v oblastiach ako kultúrna produkcia, advokácia, mestské plánovanie, udržateľná architektúra, kruhový dizajn, energetická efektivita, zapojenie komunít, fundraising, kreatívny priemysel, politika a sociálne inovácie.

Táto sieť stimuluje nezávislé občianske iniciatívy a pôsobí ako hybná sila v regenerácii štvrtí, komunít, miest a regiónov. Zasadujú sa proti vysídľovaniu, opusteniu, gentrifikácii, segregácii a iným mestským problémom, zastávajú hodnoty, ktoré považujú za základy demokracie: angažovanosť občanov, dekolonizáciu, medzi kultúrny dialóg a slobodu prejavu. (Trans Europe Halles, 2024)

5. To čo na prvý pohľad nevidíme

Je dôležité písať o tejto problematike, pretože práca a úsilie tých, ktorí udržiavajú kultúrnu infraštruktúru, často zostávajú neviditeľné alebo nedostatočne ocenené. Tieto činnosti sú však nevyhnutné pre fungovanie umelcami vytváraného obsahu a pre udržanie kultúrnej scény ako celku. Bez týchto "neumeleckých" úloh by umelci nemali podporu a zázemie, ktoré potrebujú na svoju prácu a ich tvorba by mohla trpieť.

Písanie o tejto téme môže pomôcť osvetliť verejnosti dôležitosť týchto práv a prispieť k ich väčšej viditeľnosti a oceneniu. Taktiež môže podnietiť diskusiu o tom, ako môžeme lepšie podporovať a uznávať tých, ktorí pracujú na udržiavaní kultúrnej infraštruktúry.

Vyplňovanie formulárov, písanie grantových žiadostí, práca, ktorá môže byť časom emocionálne obohacujúca alebo naopak, opakujúca sa a vyčerpávajúca, a občas dokonca triviálna. Umelecká komunita slúži ako základ, ktorý formuje kultúrne hodnoty. V ideálnom svete, ktorý je v mestách postihnutých gentrifikáciou stále zriedkavejší, sociálna infraštruktúra umožňuje stretávanie ľudí z rozličných sociálnych vrstiev. Avšak každá infraštruktúra potrebuje určitú formu obnovy a udržateľnosti.

"Někdo to musí udržovat při životě, provádět základní údržbu vztahů, věcí a prostor - vyplňovat tabulky, vytírat podlahy a záchody, vynášet odpadky, řešit konflikty, kupovat toaletní papír a zajistit financování." (Stejskalová, 2023)

Táto práca obvykle zostáva skrytá pred očami verejnosti. Bez jej správneho fungovania sa celý systém rozpadá. V každej sociálnej infraštruktúre existujú ľudia, ktorí vykonávajú dôležité, avšak často prehliadané úlohy. V kultúrnom sektore patria medzi tieto viditeľné postavy herci, režiséri, umelci, kurátori a kritici. Oproti tomu k menej viditeľným osobám, ktoré udržiavajú chod kultúrnej infraštruktúry, patrí personál zaoberajúci sa produkciou, správou zbierok, údržbou, účtovníctvom, PR a korektúrami. Napriek tomu, umenie a jeho tvorba sa nedajú oddeliť od týchto "neumeleckých" činností, pretože umelci často zastávajú aj pozície fundraiserov alebo projektových manažérov. (Stejskalová, 2023)

6. Praktická časť

V praktickej časti našej záverečnej práce sa venujeme hĺbkovým rozhovorom s kultúrnymi centrami a podobnými iniciatívami, ktoré sme vybrali na základe dvoch kľúčových kritérií: musia poskytovať multižánrový program a ich pôsobenie musí byť umiestnené v priestoroch, ktoré sme predtým definovali ako brownfieldy. Tieto rozhovory nám umožnia nahliadnuť do rôznych príbehov o tom, ako známe iniciatívy vznikali, aké prekážky museli prekonávať a ako sa vyvíjali. Cieľom je overiť a prehĺbiť naše osobné hypotézy týkajúce sa daného fenoménu.

Hypotéza 1: Získať priestor je najväčším problémom v počiatočných fázach väčšiny iniciatív.

Hypotéza 2: Potreby komunit sú prispôsobované až neskorších fázach projektu.

Na úvod praktickej časti našej diplomovej práce vypracujeme profil každej z iniciatív zúčastnených v rozhovoroch. Tento profil bude obsahovať kľúčové informácie o histórii, misii, programe a komunite, ktorú iniciatíva oslovuje. Následne sa pustíme do analyzovania získaných informácií z rozhovorov a vyhodnotíme ich v kontexte našich hypotéz. S použitím metodológie kvalitatívneho výskumu porovnáme a kontrastujeme tieto prípady, aby sme získali komplexné pochopenie faktorov, ktoré prispievajú k úspechu kultúrnych iniciatív v brownfieldoch.

Naše zistenia budú slúžiť ako základ pre diskusiu a interpretáciu, ako aj pre formuláciu odporúčaní pre podobné budúce projekty. Táto časť je neoddeliteľnou súčasťou našej záverečnej práce, pretože umožňuje aplikovať teoretické poznatky v reálnych situáciách a poskytuje nám lepší náhľad do praktických aspektov riadenia kultúrnych projektov.

6.1 Tabačka Kulturfabrik - Košice

Košické občianske združenie Bona fide, založené v roku 1995, je iniciátorom troch kultúrnych centier, ktoré ponúkajú multižánrový program a vytvárajú priestor pre moderné umenie. Prvým projektom bol IC Culture Train vo Vyšnom

Opátskom (2006 – 2008), nasledovaný nezávislým centrom Kasárne Kulturpark v roku 2008, ktoré muselo byť zatvorené po získaní titulu Európske hlavné mesto kultúry. V roku 2009 Peter Radkoff so združením Bona Fide založil Tabačku Kulturfabrik, tretie centrum, ktoré oživilo starú tabakovú továreň v centre mesta. Po investíciách a rekonštrukcii, podporených košickým samosprávnym krajom, bolo centrum v máji 2015 znovuotvorené s využívanou plochou až 2500 m². Továreň s bohatou históriou od roku 1850 sa tak premenila na dynamické kultúrne centrum s pestrou paletou podujatí, ktoré od revolúcie chátralo až do svojej premeny. (Tabačka) Tabačka, ktorá v minulosti hostila viac ako 1446 koncertov a kultúrnych akcií, sa stala dôležitým miestom pre kultúrny život v Košiciach. (Nový čas, 2018)

Obrázok č.1 Exteriér Tabačka Kulturfabrik

Zdroj: (Facebook profil: Tabačka Kulturfabrik, 2021)

6.2 Bašta - Bardejov

Centrum BAŠTA sa od jari 2017 stalo domovom pre rôzne kultúrne a umelecké aktivity, ako sú hudba, film, divadlo a výtvarné umenie. Ponúka tiež rozmanité neformálne vzdelávanie a voľnočasové aktivity, vrátane tvorivých dielní. Súčasťou je podpora pre miestne komunitné aktivity, ako sú programy pre rodiny s deťmi, joga, a benefičné bazáre. Návštevníci môžu využiť aj oddychový priestor s kaviarňou, kde sa podávajú remeselné nápoje. Centrum sa zameriava aj na rozvoj ekologického cítenia a podporuje záujem o lokálne dianie a turizmus.

V roku 2012 sa občianskemu združeniu Different podarilo získať do prenájmu Hrubú baštu v Bardejove po rokovaní so zástupcami mesta. Pôvodne bol prenájom uzavretý na desať rokov, avšak neskôr bol predĺžený na neurčito. Odtedy sa k občianskemu združeniu pripojili aj ďalší aktívni obyvatelia mesta, vrátane OZ Kandelaber, Cechu architektov, miestnych umelcov a rôznych neformálnych iniciatív. Spoločným cieľom týchto skupín je transformovať Hrubú baštu na kultúrno-komunitné centrum s názvom BAŠTA. (Bašta - Kultúrne centrum)

Obrázok č.2 – Exteriér Bašta

Zdroj: (VISIT BARDEJOV, 2018)

6.3 Nerv – Humenné

Umelecké a komunitné centrum NERV sa rýchlo stalo miestom pre otvorenie debát o súčasnom umení, jeho potrebe a experimentoch. Poskytovalo priestor pre prezentáciu a stretávanie lokálnych komunít. Tím za NERV-om spoločne pripravoval dramaturgiu pre každú sezónu a takto fungujú už piaty rok. (Aktuality, 2023)

Platforma NERV zastrešuje širokú škálu aktivít – od výstav, diskusií, prednášok, divadelných vystúpení, koncertov, filmových večerov po čitateľské maratóny a detské dielničky. (Nerv Platforma, 2024) Dôležitým aspektom sú aj zelené témy, vďaka ktorým môžu ľudia v NERV-u navštevovať akcie ako SWAP, kde si môžu vymieňať oblečenie alebo rastliny. Takto centrum NERV neustále ožíva, poskytuje inšpiráciu a stáva sa dôležitým miestom pre celú komunitu. (Denník N, 2024)

Keď Jana hľadala ideálne priestory pre realizáciu svojich umením naplnených snov, netušila, že na bicykli prejde celé mesto. Hore-dole po uliciach Humenného pátrala po zachovalých budovách, ktoré by jej poskytli to správne zázemie pre jej plány. Nakoniec objavila práve takú budovu, ktorá jej vyhovovala a stala sa základom pre jej ďalšie kroky. Jana svojim nadšením rýchlo zapálila iskru aj u ďalších Humenčanov, ktorí sa pridali k jej iniciatíve.

Obrázok č.3 – Interiér kultúrno-komunitného centra NERV v Humennom

Zdroj: (Lázár, 2024)

6.4 Petrohradská kolektív - Praha

Projekt Petrohradská kolektív bol založený v roku 2015 Editou Štrajtovou a Danielem Konopáčem ako ateliérový komplex určený pre umelcov, dizajnérov a tvorcov z príbuzných oblastí, ktorí hľadali priestor pre svoju tvorivú činnosť. Od svojho vzniku projekt neustále rastie a rozširuje svoje aktivity do ďalších oblastí kultúrnych aktivít, čím sa stal platformou pre medziodborovú spoluprácu na domácej aj medzinárodnej scéne.

Petrohradská kolektív sa za osem rokov svojej existencie stal dôležitým miestom pre množstvo kultúrnych pracovníkov, subjektov a jednotlivcov, ktorí tu našli priestor pre vzájomné obohacovanie a spoluprácu pri budovaní alternatívnej kultúrnej scény v oblastiach ako súčasné umenie, experimentálna hudba, performatívne umenie, teória umenia či audiovizuálna tvorba.

Cieľom projektu je preklenúť rozdiel medzi umením a širokou verejnosťou, zvýšiť pochopenie a ocenenie súčasného umenia a poskytnúť bezpečný priestor pre

diskusie o aktuálnych spoločenských otázkach. Petrohradská kolektív verí, že umenie má kľúčovú úlohu vo formovaní spoločnosti a môže prispieť k posilneniu spoločenskej súdržnosti a porozumenia. (Petrohradská Kolektív)

Obrázok č. 4 – Petrohradská kolektív

Zdroj: (PRAGUE.EU THE OFFICIAL TOURIST WEBSITE FOR PRAGUE)

6.5 Meetfactory - Praha

MeetFactory je neziskové medzinárodné centrum pre súčasné umenie, ktoré založil umelec David Černý v roku 2001. Po ničivých povodniach v roku 2002 bol MeetFactory nútený evakuovať svoje pôvodné priestory v Holešovičiach. Projekt bol oživený tri roky neskôr v priemyselnej budove v pražskej štvrti Smíchov, v jedinečnom priestore medzi diaľnicou a aktívnou železničnou traťou. Program sa opäť rozbehol po rozsiahlej rekonštrukcii v roku 2007.

Misie MeetFactory je podporovať dialóg medzi jednotlivými žánrami a sprístupňovať súčasné dianie na umeleckej scéne čo najširšiemu publiku. Centrum podporuje originálne projekty v oblastiach vizuálneho umenia, divadla a hudby, ako aj interdisciplinárne a experimentálne platformy. MeetFactory sa

snaží vytvoriť priestor, kde je umenie živé a umelci sú prítomní, čo umožňuje priamy výmenu medzi medzinárodnými umelcami a návštevníkmi, ako aj medzi rôznymi oblasťami a generáciami.

Program MeetFactory zahŕňa štyri dramaturgické oddelenia: hudba, divadlo, galérie a program umelcov rezidentov. Hudobný program predstavuje nezávislú medzinárodnú hudobnú scénu s častými vystúpeniami. Divadelný program sa sústreďuje na súčasnú prózu a experimentálne interdisciplinárne projekty. Tri galérie ponúkajú priestor pre kritickú konfrontáciu národnej a medzinárodného umenia. Program umelcov rezidentov je najväčší ateliérový program v Českej republike a každoročne hostí viac ako tridsať umelcov z rôznych oblastí. (MeetFactory, 2024)

Obrázok č. 5 Prague Museum Night at MeetFactory

Zdroj: (Meetfactory.cz)

6.6 ARTA – Piešťany

Projekt KKC ARTA vznikol z nutnosti a vízie poskytnúť mladému publiku nové možnosti v oblasti kultúry a umenia v meste Piešťany. Súčasná situácia naznačovala nedostatok kreatívnych priestorov a alternatívnych kultúrnych

aktivít, čo viedlo k odchodu mladých ľudí do iných miest za prácou a kultúrnymi zážitkami.

V roku 2018 sa skupina nadšených ľudí spojila s myšlienkou vytvoriť centrum, ktoré by vyhovovalo potrebám a záujmom miestnych obyvateľov. Ich cieľom bolo vytvoriť nielen miesto pre vystavovanie súčasného umenia, ale aj pre nové formáty podujatí a vzdelávacích aktivít. Toto centrum by malo byť viac ako len miestom pre kultúrne podujatia, malo by sa stať kreatívnym inkubátorom pre miestnych umelcov a podnikateľov.

Vznik KKC ARTA bol reakciou na potrebu poskytnúť mladým ľuďom príležitosť rozvíjať svoj kreatívny potenciál a zapojiť sa do kultúrneho dialógu. Taktiež sa zameriava na podporu a rozvoj lokálneho kreatívneho priemyslu a projektov, ktoré môžu prispieť k rastu mesta a jeho kultúrneho života.

Projekt vznikol s vierou v silu kultúry a umenia ako nástroja na budovanie spoločenstva a spájanie rôznych generácií. Jeho účelom je vytvoriť dynamické a inkluzívne prostredie, kde sa stretávajú inovatívne myšlienky, miestni tvorcovia a široká verejnosť. (ARTA)

Obrázok č. 6 – ARTA

6.7 Priestor – Sered'

Vznik KC PRIESTOR je výsledkom jedinečnej spolupráce troch miestnych združení - Mladá Sered', Ekohliadka a Združenie STORM. Tieto organizácie sa spojili s cieľom vytvoriť prostredie, ktoré bude slúžiť nielen ako kultúrne centrum, ale aj ako miesto, kde sa spájajú rôzne piliere rozvoja, kultúry a podpory.

Vznik KC PRIESTOR sa datuje do obdobia, kedy sa v meste začala prejavovať potreba po alternatívnych formách trávenia voľného času a po mieste, kde by sa mohla komunita stretávať a rozvíjať svoje záujmy. Cieľom centra je nielen ponúknuť kultúrne a vzdelávacie aktivity pre mladých ľudí, ale aj pre rodiny a seniorov.

Svojím unikátnym poslaním sa KC PRIESTOR snaží zblížovať komunitu v meste prostredníctvom rôznych podujatí, ako sú prednášky, workshopy, diskusie, herné či filmové večery. Okrem toho poskytuje aj co-workingové prostredie pre mladých podnikateľov, aktívnych študentov a neziskové organizácie, ktorým doteraz chýbali vhodné priestory na spoločné brainstormingy a pracovné stretnutia.

Tieto tri združenia spojili svoje rôznorodé pôsobenia a skúsenosti, aby vytvorili miesto, ktoré je otvorené pre všetkých obyvateľov mesta. Dnes funguje KC PRIESTOR ako samostatné združenie, ktoré staví na svojich koreňoch a hodnotách, a poskytuje široké spektrum aktivít a projektov pre miestnu komunitu. (KC Priestor, 2021)

Obrázok č. 7 – KC Priestor

Zdroj: (Facebook profil: PRIESTOR, 2024)

6.2 Interpretácia zistení

V tejto kapitole sa venujeme vyhodnocovaniu získaných údajov z hĺbkových rozhovorov, ktoré boli súčasťou nášho výskumu. Hlavným cieľom analýzy je identifikovať a porozumieť podobnostiam v odpovediach respondentov, aby sme mohli lepšie pochopiť vzorce a tendencie, ktoré sa tu vytvárajú. V nasledujúcich odsekoch sa postupne zameriame na konkrétne tematické oblasti, kde sa výrazne prejavili spoločné prvky v odpovediach účastníkov, a pokúsime sa odhaliť hlavné motívy a dôvody týchto zhôd.

Metodológiou hĺbkových rozhovorov sme sa pýtali na otvorené otázky zamestnanectva a zakladateľstva vybraných iniciatív.

Príloha 1: Vykúmné otázky

Našími respondentmi a respondentkami boli:

Edita Štrajtová - zakladateľka Petrohradska kolektív - Praha

Dominika Rusnáková - zakladateľka ARTA - Piešťany

František Maxin - zakladateľ Bašta - Bardejov

Jana Bercelová - zakladateľka NERV - Humenné

Ján Gajdušek - kurátor v MeetFactory - Praha

Mirka Sabová Dudášová - zakladateľka Priestor - Sered'

Zuzana Psotková - spoluzakladateľka Tabačka Kulturfabrik – Košice

6.2.1 Genéza

Príbehy začiatkov sú rôzne no väčšinu spájajú rovnaké veci. Niektorí jednotlivci po návrate z iných miest či štátov mali potrebu priniesť kúsok svojho predchádzajúceho života do svojho mesta. Zakladateľka Nervu v Humennom sa vrátila po trinástich rokoch života v Londýne do rodného mesta. Okolnosti spojené s Brexitom ju donútili prísť naspäť. Vedela, že aby prežila vo svojom rodnom meste potrebuje Nerv. „*Potrebovala som niečo z toho Londýna, aby som dokázala prežiť.*“ (Jana Bercelová – Nerv, Humenné) Ďalším spoločným dôvodom pre vznik takýchto priestorov je to že v konkrétnych mestách nič

podobne nebolo a teda ak chceli nezávislú kultúru museli si ju spraviť sami. „*Sme takí starý punkáci, keď sme chceli v meste kultúru, ktorá nám bola blízka, tak jediná možnosť bola, že si to urobíme sami*“ (František Maxin – Bašta, Bardejov). Posledným spoločným znakom, ktorý spája takmer všetkých respondentov je to, že mali potrebu vytvoriť priestor pre rovnako zmýšľajúcu komunitu.

6.2.2 Priestor najväčším problémom

Priestor ako najväčšia výzva sa v rozhovoroch opakoval najčastejšie, rôzne variácie hľadania, jednania, vlastnenia a rekonštruovania. Niektoré relatívne udržateľné, niektoré priam frustrujúce. Mať priestor, kde môžete slobodne robiť náplň vašej iniciatívy je podľa nášho názoru najdôležitejšie a najcennejšie. „*Základný problém bol nájsť priestor, trvalo to veľmi dlho. Peter Radkoff je vytrvalý človek a bez neho by sa to nepodarilo. Vypracovane projekty sme mali asi na 4 priestory - so súkromníkmi, s cirkvou, s kade kým. Vo výsledku to nevyšlo.*“ (Zuzana Psočková – Tabačka Kulturfabrik, Košice) Vytrvalosť a dostatok energie je nutnosť pri získavaní priestoru. Typy vlastníctiev priestoru sú rôzne, najčastejšie tieto kultúrne priestory sídli v mestských nehnuteľnostiach za nejaký symbolický nájom. „*Měli jsme možnost platit pouze za energii a byli jsme na začátcích naivní, tak jsme do toho šli a pronajali si celý dům, který má 36 ateliérů a 2000 m².*“ (Edita Štrajtová – Petrohradska kolektív, Praha) Výzvy pre nich prišli spolu s rekonštrukciou a férovým udeľovaním ateliérov pre umelcov no najväčším faktorom vyvolávajúcim frustráciu je nájomná zmluva, ktorá trvá 3 mesiace a vždy po uplynutí sa predlžuje na ďalšie 3 mesiace. Takto fungujú už nejaký ten čas no stále sa im darí program tvoriť a plánovať dopredu.

Výzvou pre kultúrne iniciatívy je aj presvedčiť mesto, samosprávu či súkromníka aby im priestor prenajali na kultúrnu činnosť. Kultúra je často podfinancovaná a dokázať vytvoriť niečo udržateľne v tejto dobe je náročné. Arta vyjednávala dokonca aj úver od banky na rekonštrukciu svojich priestorov. Bašta v Bardejove, ktorá ma niekoľko poschodí rekonštruuje veľmi pomaly, snažia sa postupne otvárať určité podlažia verejnosti, no financie sa zháňajú veľmi ťažko.

6.2.3 (NE) Mierime na komunitu

Pri otázkach ohľadom komunit sa odpovede rozlišovali asi najviac. Iniciatívy pri vzniku myslia najmä na svoju víziu a predstavu, ktorú chcú vytvoriť. Samozrejme

vytvoriť komunitu, ktorá ma spoločne témy ako je umenie a kultúra majú ako cieľ všetky tieto iniciatívy. Vytvorenie takejto komunity je pomerne jednoduché, keďže pomocou svojho programu a činnosti navštevujú tieto priestory najmä ľudia, ktorí sa zaujímajú o nezávislú kultúru. Pravidelnou činnosťou sa tak vytvára komunita, ktorú spája spoločný priestor aj záľuby. Zakladatelia Petrohradksa kolektívu to mali pomerne jednoduché, keďže sú sami umelcami, potreby komunity sú aj ich potreby. Teda napĺňanie týchto potrieb je veľmi prirodzené. Úlohou týchto iniciatív nie je len vytváranie nejakej elitárskej a uzavretej komunity, ale taktiež cielenie na nové komunity a ich vytváranie či prepájanie. V Priestore v Seredi sú komunity prioritou číslo jedna, je pre nich dôležité tvoriť program pre rôzne demografické skupiny, venujú sa najmä mladým a usilujú o to, aby mladý neodchádzali z ich mesta, ale aby im ukázali dôvody prečo zostať. V Humennom komunity okolo Nervu vznikajú organicky. *„Dobrovoľne vytvoriť, na participácii a dobrovoľnosti, bez nejakých hierarchických systémov, priestor pre každého, kto ma záujem sa realizovať vo veciach umenia alebo iných, vystavovať sa novým podnetom, otvorenosť z každého uhla“* (Jana Bercelová – Nerv, Humenné) V Nerve svoj program cielia na deti, seniorov, menšiny a podobne. Akonáhle sa ľudia o Nerve dozvedeli prichádzali sami s vlastnými nápadi. Zakladateľka Nervu často počúvala vetu „Vieš čo by si mohla urobiť“ a snažila sa naplniť cudzie nápady. Podľa Jany je participácia problém, ktorý majú ľudia problém prekročiť a tento krok pre Nerv bol zatiaľ ten najpomalší zo všetkých.

V Bašte v Bardejove funguje zasa osobný kontakt. Dbajú aj na spätnú väzbu a program vytvárajú aj na základe svojej životnej situácie. Od kedy majú zakladatelia vlastné deti, tvoria aj detský program. Rôzne programové stálice majú svoje komunitky napríklad špecifická skupina ľudí, ktorá obľubuje koncept kvízov, diskusií a prednášok. Najväčší problém im robí prilákať seniorov do svojich priestorov.

V prvom projekte Tabačky sa v priestoroch v rodinnej štvrti nestretli úplne s prijatím a ani návštevnosť ich prispôsobených programov nebola úspešná. V dnešných priestoroch Tabačky majú systematický od začiatku človeka na to aby skúmal komunity dotazníkmi a podobne, snažia sa predbehnúť krízovú komunikáciu tým, že urobia prvý krok. Dávajú vedieť dôležité informácie dopredu a občas skúšajú benefity pre rôzne komunity ako napríklad lacnejší vstup. Naši

český respondentí majú najväčší problém so svojou polohou. Obe iniciatívy sú viac menej na periférií mesta a tvrdia, že ľuďom sa nechce vždy dochádzať za programom.

V Petrohradska kolektíve sa komunitám otvorili najmä počas covidu, kedy začali robiť program pre svojich susedov. Takto chceli ukázať čo sa za stenami ich priestorov deje a komunikovať to von. Začali taktiež tvoriť medzigeneračný dialóg pre seniorov a robili s nimi rôzne aktivity.

V Meetfactory sa snažia presvedčať aby sa návštevníci opakovane vracali, tiež kvôli problému so vzdialenosťou. Svoj priestor využívajú naplno, aby zasiahli čo najviac divákov. Robia párové výstavy, či prepájajú viac dramaturgií naraz. Majú svoju stálu komunitu, ktorá s nimi rastie a najmä hudobný program sa už nezameriava na mladšie generácie. Taktiež minulé pokusy o doprovodné programy vo výstavnej dramaturgii boli neúspešné. Vďaka grantu, ktorý získali môžu najat' človeka, ktorého úlohou budú tieto doprovodné programy. V spolupráci s Prahou 5 chcú zvýšiť návštevnosť a dostať do svojich priestorov aj iné cieľové skupiny. Je nevyhnutné, aby sme si uvedomili dôležitosť budovania a udržiavania silných väzieb s komunitami, aby sme mohli vytvárať inkluzívne a dynamické kultúrne prostredie, ktoré slúži všetkým.

6.2.4 Etický kódex

Pri tejto téme sa odpovede na začiatku veľmi zhodovali. Pri vzniku iniciatív nebol až tak etický kódex potrebný, zakladatelia sa väčšinou dobre poznali a morálne a zásadovo na tom boli rovnako. Moment, pri ktorom nastal čas nastaviť určité etické zásady a pravidla uviedli takmer všetci ako prijímanie nových členov, získanie väčších dotácií, alebo rozšírenie priestorov a programovej ponuky. V niektorých iniciatívach sa už pri prijímaní nových členov snažia zistiť či ich hodnoty sú v súlade s ich etickým kódexom. Pri menších iniciatívach, ktoré fungujú pomerne krátko je jednoduché spozorovať ak niečo nie je v súlade s etickým kódexom.

Pri tých väčších, ktorých organizačná štruktúra je zložitejšia je pomerne náročnejšie zabezpečiť aby boli všetci „na jednej vlne“. Edukovaním zamestnancov sa dá takýmto nepríjemnostiam určite predísť no nie je to zárukou. V Tabačke mali potrebu začať riešiť etický kódex počas Covidu – „*Nastúpila som*

na pozíciu generálnej manažérky. Bolo to ťažké obdobie, riešila som strašne veľa vecí a zistila som, že ľudia vnímajú veci rôzne, čo musíme rešpektovať, musíme rešpektovať, že ľudia, ktorí budú v tomto pokračovať majú trocha iné pohľady, treba sa naladiť“ (Zuzana Psotková – Tabačka Kulturfabrik, Košice). Počas riešenia etického kódexu sa zaoberali aj témami ako je rodová rovnosť na pracovisku, ktorá v ich prípade nebola až tak nutná, ale celkovo bolo pre nich dôležité naučiť sa rozprávať o takýchto veciach. Svoj etický kódex dali vytvoriť tretej strane a zvolili si komisára pre etické záležitosti, ktorý je spojkou naprieč oddeleniami.

V Petrohradska kolektíve majú svoj oficiálny etický kódex od roku 2019, pred tým veci komunikovali ústne a prirodzene rozšírenie tímu bolo dôvodom vytvorenia kódexu. *„Je dôležité edukovať ľudí, ale je obtížné je potiť k dodržiavaniu, alebo jak riešiť situaci, když porušují kodex, nebo když už proběhlo 5 konverzací o tom, co špatně udělali, a člověk stále nerozumí, protože je například úplně jiné generace.“* (Edita Štrajtová – Petrohradská kolektiv, Praha) Táto odpoveď vyvolala ďalšiu zaujímavú otázku, o tom ako riešiť porušovanie etického kódexu. Vytvárajú tieto kultúrne priestory prostredie len pre zamestnancov z rovnakej komunity, s rovnakými hodnotami?

6.2.5 Tímovosť, zodpovednosť a férové ohodnotenie

Pri týchto otázkach sa odpovede líšili najmä kvôli rôznym veľkostiam iniciatív. Čo spájalo všetky bolo to, že aby podporili tímového ducha tak všetkým záleží na spoločne strávenom čase. V Arte v Piešťanoch vymysleli koncept *„Veľká prestávka“* kde utužujú vzťahy navzájom. V Bašte v Bardejove sa zapojili do programu, ktorý ich v tejto oblasti tímovej zodpovednosti školí a v rámci organizácie Anténa či spomínaného Trans Europe Halles sa stretávajú aj s inými iniciatívami, kde sa spolu učia a motivujú.

K zodpovednosti pristupuje každý jednotlivec po svojom, no pre spoločný cieľ je dôležitá. *„Společná odpovědnost je klíčová, ale problém stále spočívá v tom, že jsme ve fázi, kdy i když lidé milují svou práci, nechtějí přijmout zodpovědnost. Některé lidi pak musí nést břemeno, a jde o společnou komunikaci. Zvenčí to vypadá, že jsme velký, ale ve skutečnosti nejsme moc velký. Stále jsme v té fázi přechodu od týmu řízeného zakladatelem. Stále jsme tam a snažíme se přejít,*

ale je to ťažké, pretože lidé, pokud si nepřevzou ten projekt, nechtějí přijmout tu odpovědnost.“ (Edita Štrajtová – Petrohradská kolektiv, Praha)

Na začiatku je vždy nadšenie a iniciatíva, no pri stále väčšom objeme práce vieme, že férové hodnotenie práce je už nutnosťou. Toto ohodnotenie je prepojené aj so zodpovednosťou a atmosférou na pracovisku. V niektorých iniciatívach sú len 2-4 zamestnanci na nejakej forme úväzku a ich ohodnotenie záleží od získania či nezískania grantu. Takto sa jednotlivec nemôže venovať len svojej práci alebo robiť aj iné činnosti na okolo. No aj pri týchto malých iniciatívach sa snažia férovo hodnotiť a dokonca ohodnotiť aj dobrovoľníkov, ktorí pomáhajú pri udalostiach. Lepšie sú na tom tie iniciatívy, ktoré vo svojich priestoroch prevádzkujú gastro prevádzky. Sú viac slobodnejší v oblasti financií, keďže svoj program môžu dotovať aspoň z časti z vlastných financií a zvyšok sú granty. Pri týchto väčších iniciatívach majú dramaturgovia možnosť pracovať aj na vlastných projektoch a taktiež majú možnosť si na vlastné projekty individuálne získavať dotácie.

Pri obrovskom množstve financií a ich rozdeľovaní má Pražská Meetfactory človeka vyčleneného na prácu s Nóorskymi grantmi. Pri takýchto organizačných štruktúrach ako je Meetfactory má každý vyčlenenú prácu a dostatok času venovať sa tomu. Ako dodatok majú spomínanú možnosť venovať sa aj vlastným projektom.

V Petrohradská kolektíve, ktorému sa každé 3 mesiace predlžuje nájomná zmluva, plánujú a získavajú granty aj napriek tejto nepríjemnosti. Vďaka tomuto plánovaniu mohli prejsť na férové ohodnotenie tímu. Vďaka verejným zdrojom, ktoré získavajú v súťaži so subjektami, ktoré sú na poli viac rokov než oni, majú možnosť ponúkať voľný vstup pre všetkých a takto prilákať susedov a ľudí, ktorí by bežne na takýto program neprišli.

Nadšenie, ktoré je na začiatku časom vystrieda túžba po expertíze a širšej ponuke, to zas vytvára potrebu získavania väčších dotácií a to zas viac pracovných miest, ktoré treba férovo ohodnotiť. Všetky tieto aspekty je potrebné zhodnotiť a zabezpečiť aby boli dlhodobo udržateľné. *„Aj mladý už chce dôstojné dôchodky.“* Dodala s úsmevom Zuzana Psočková – Tabačky Kulturfabrik, Košice.

6.2.6 Vplyv na vonkajší svet

Kedže aj v našej projektovej časti sa venujeme výstave, ktorá upozorňuje na aktuálne témy, prirodzene nás zaujímalo ako sa k tomuto iniciatívy stavajú. Výsledkom je, že svetové témy sa odrážajú aj v programovej činnosti niektorých iniciatív. Niektoré iniciatívy verejné zastávajú určité spoločenské aj politické názory a nečakajú od ľudí zdieľanie všetkých názorov. „*Bavili sme sa o tom, že nechceme robiť diskusie a podobne formáty, keďže je spoločnosť veľmi rozdelená, musíme nájsť niečo čo pred tým fungovalo, hlavne keď sa rozoberajú spoločenské diskusie, aby sme sa neutvrďovali v tom o čom sme presvedčení. Uberáme sa cestou, že nie je možný dialóg, musíme kultivovane spolu nesúhlasit.*“ (Zuzana Psočková – Tabačka Kulturfabrik, Košice). Byť či nebyť apolitický a verejne prezentovať svoje názory je už na každej nezávislej iniciatívy a ich etických zásadách.

Na základe týchto odpovedí môžeme vyhodnotiť nami stanovené hypotézy.

Hypotéza 1 : *Získať priestor je najväčším problémom v počiatočných fázach väčšiny iniciatív.* - To, že priestor patri k najväčším počiatočným výzvam nám potvrdili takmer všetci a teda Hypotéza 1 je potvrdená.

Hypotéza 2: *Potreby komunit sú prispôsobované až neskorších fázach projektu.* - Komunitám sa iniciatívy venujú rôzne, ale väčšinová odpoveď bola to, že priestor pre prácu s komunitami prichádza neskôr a teda hypotéza 2 bola taktiež potvrdená.

7. Projektová časť

Z teoretických poznatkov vyplýva, že umenie dokáže premeniť a obohatiť aj najmenej tradičné priestory. Projektová časť našej záverečnej práce pôsobí ako most medzi teóriou a praxou a umožňuje nám hlbšie pochopiť, ako umenie transformuje priestor. Táto časť sa zameria na analýzu už realizovanej výstavy, pričom posúdime, či sme dosiahli predom stanovené ciele. Preskúmame koncept, ktorý mal byť kľúčom k ich dosiahnutiu, a v záverečnej časti sa zamyslíme nad prínosom tejto skúsenosti pre našu prácu, osobný rozvoj a nielen poslednou mierou pre divákov. Túto časť sme mali možnosť realizovať vďaka

ponuke starať sa o výstavnú činnosť iniciatívy Rádio Obscura,⁴ ktoré prevažne sídli v 44. budove v Zlíne.

Osobný cieľ tejto projektové časti spočíval v praktickom využití teoretických poznatkov získaných počas štúdia, a to nielen v roli kurátorky, ale aj ako zodpovednej osoby za produkčné aspekty projektu. Skúsenosť s plánovaním a realizáciou kultúrnych podujatí nám umožnila získať cenné praktické poznatky a prehĺbiť naše porozumenie dynamike v oblasti kultúrneho manažmentu. Využitie priestorov bývalej Baťovskej fabriky, známej ako budova 44, na realizáciu našej výstavy, nám poskytlo jedinečnú príležitosť priblížiť sa k fenoménu kultúrneho využitia brownfieldov a zároveň podčiarklo naše nadšenie pre tento typ projektov.

Hlavným impulzom pre začatie tohto projektu bola snaha o reflexiu súčasného stavu nezávislej kultúry v Zlíne a ambícia usporiadať akúkoľvek výstavu, teda všetko bude svojpomocne zorganizované. Týmto sme chceli dosiahnuť viaceré ciele:

Predstaviť iniciatívu Rádio Obscura širšiemu publiku a zvýšiť jej viditeľnosť a povedomie o nej medzi ľuďmi. Vzhľadom na to, že táto iniciatíva sa nachádza v raných fázach svojho vývoja a stále bojuje so stabilizáciou svojej organizácie a zázemia, považovali sme za kľúčové podporiť ju a poskytnúť jej platformu pre prezentáciu.

Transformovať priestor bývalej Baťovskej fabriky na miesto pre našu výstavu. Tento priestor, ktorý bol Rádiu Obscura poskytnutý na dobu určitú, sme chceli efektívne využiť a premeniť na živé centrum kultúrneho diania.

Získať umelca alebo umelkyňu, ktorých tvorba by nielen odzrkadľovala náš koncept, ale zároveň by sa dotýkala aktuálnych tém a vzbudila záujem publika. Týmto sme sa snažili prilákať divákov a stimulovať diskusiu o relevantných sociálnych, kultúrnych či politických otázkach.

Tieto ciele reflektujú našu snahu o aktívne zapojenie do kultúrneho diania a o vytvorenie platformy pre prezentáciu nových, inovatívnych prístupov v oblasti

---

⁴ Rádio Obscura – ide o projekt, ktorý patrí pod spolok Lofofora a zameriava sa na produkciu hudobne ladených relácií ale aj kultúrno komunitné podujatia. (OBSCURA RADIO, 2023)

umenia a kultúry. V rámci reflexie sa budeme venovať hodnoteniu toho, ako boli tieto ciele dosiahnuté.

7.1 Koncept výstavy

Naša výstavná aktivita, pomenovaná "Space is the Case", sa sústreďí na otázku, akú úlohu zohráva fyzický aj konceptuálny priestor vo vzťahu k sociálnej angažovanosti a spoločenskej participácii. S touto základnou myšlienkou "Žiadny priestor, žiadne miesto" argumentujeme, že prístup k priestoru je základným predpokladom pre sebaopoznanie, kreatívnu expresiu a spoločenskú súdržnosť. Bez priestoru pre stretávanie, výmenu a spoluprácu by bolo udržanie sociálnej dynamiky a identifikácie jednotlivca vo väčšej komunite výrazne obmedzené. V kontexte plánovania našich umeleckých a kultúrnych programov kladieme dôraz na schopnosť umenia otvárať nové priestory pre dialóg, experiment a spoločenskú reflexiu. Veríme, že kultúrne stretnutia môžu prelomiť bariéry apatie a stimulovať angažovanosť. Naším cieľom bolo vytvoriť živý kreatívny ekosystém, kde umelci a tvorcovia rôznych oblastí môžu prezentovať svoje diela, a tak vytvoriť prostredie podobné trhovisku myšlienok a projektov. Zámerom je, aby naše umelecké aktivity slúžili nielen ako platforma pre prezentáciu a diskusiu o súčasných témach, ale aj ako priestor pre experimentáciu s novými formátmi, ktoré reflektujú na komplexné sociálne dynamiky, neistotu urbanistických priestorov a potreby marginalizovaných skupín. V kontexte lokálneho mestského prostredia sa zameriavame na mladých ľudí, migrantov, nezávislých umelcov a kreatívnych jedincov, ktorí hľadajú alternatívy k tradičnému životnému štýlu. Naším zámerom je vytvoriť inkluzívne prostredie, ktoré podporuje vzájomnú spoluprácu a kreativitu, posilňuje pocit spolupatričnosti a otvára dvere k nekonvenčným formám umenia a kultúrneho vyjadrenia. S týmto prístupom dúfame, že naša práca bude slúžiť ako most medzi umením a komunitou, podnecujúc tak trvalý sociálny a kultúrny rozvoj. Podľa Veselej (autorka projektu „pozície kurátor“) je dôležité myslieť na to, že hlavným cieľom kurátora by malo byť vytvorenie výstavy, ktorá slúži ako most medzi umeleckým dielom a jeho publikom. Úspešná inštalácia a architektonické riešenie výstavy by mali kurátorovi umožniť komunikovať svoje videnie a interpretáciu umenia, zatiaľ čo súčasne poskytujú návštevníkom priestor pre ich vlastné chápanie a interpretáciu. To vyžaduje jemnú rovnováhu medzi vedením a otvorenosťou,

medzi poskytovaním kontextu a umožnením osobného objavovania. Zameranie sa na tento výskumný problém je nielen kľúčové pre teoretické pochopenie kurátorskej praxe, ale má aj praktický význam pre vytváranie výstav, ktoré sú zároveň prístupné, vzdelávacie a inšpirujúce. (Myšaková, 2016)

Obsahom výstavy bola kurátorsky vybraná umelkyňa s ukrajinským pôvodom Kasha Potrohosh, ktorej tvorbu sme mali možnosť vidieť na jednej z jej výstav. Vo vybraných dielach komunikuje o priestore najmä tomu bezpečného, čo vo veľkej miere odzrkadľuje ešte stále aktuálnu situáciu na Ukrajine. Kasha študovala odbor intermédiá na VŠVU v Bratislave. V jej dielach zdieľa súcit s ľuďmi, ktorí prežívajú na Ukrajine zatiaľ, čo ona je na bezpečnom mieste. Kuchyňa miesto, kde sa iný vrátiť už nemôžu, lebo je nebezpečná alebo neexistuje. Kuchyňa sa stáva konceptom niečoho, čo sme všetci globálne vnímali ako bezpečné miesto, ale teraz je to jedno z najnebezpečnejších miest v dome.

Prešla som si premenou vo vnímaní vlastnej národnosti, ktorá sa náhle stala stredobodom môjho bytia. Zrazu som sa prestala hanbiť za to, odkiaľ som. Na predmety, miesta a zvuky reagujem inak. Mám syndróm svedka a preto je každý môj deň nasiaknutý úzkosťou a vinou za to, toľko ľudí trpí, kým ja som ďaleko na bezpečnom mieste. Preto som zvolila kuchyňu, miesto v ktorom sa prirodzene cítim bezpečne. Kuchyňu, ktorá je znakom domova a stáva sa niečím pominuteľným, efemérnym. Bezpečné miesto sa stáva konceptom, nápadom. Cítim narušený kontakt s niečím mne blízkym. Identita naberá na sile s krvou, potom a slzami. Mojou túžbou je vrátiť sa k obrazu, kde bolo všetko pokojné. Memento mori a zároveň symbol dvoch strán, dvoch realít.

— Kasha Potrohosh, 2022.

Tematika vystavovaných diel sa odzrkadľovala aj v architektúre výstavy. Podarilo sa nám vytvoriť v strede „obývačku“ kde si diváci mohli sadnúť a navzájom komunikovať.

Príloha 1: Kurátorský text.

7.2 Priestor

Získavanie trvalého priestoru predstavovalo významnú výzvu aj pre projekt Rádio Obscura. Tento kreatívny projekt si na istý čas našiel domov v historických priestoroch starej baťovskej továrne v industriálnom komplexe Svit, pod adresou číslo 44. Umiestnený na vrchnom poschodí, projekt bol obklopený majestátnou Baťovou architektúrou, kde organizoval svoje programové aktivity. Budova číslo 44, obklopená bohatou zeleňou a vzrastlými stromami, vybavuje návštevníkov pripomienkou pôvodného konceptu "továrna v záhrade" od architekta F. L. Gahuru, zachovávajúc si svoje autentické čaro spolu s pôvodnými okennými rámami a vchodovými dverami, ktoré boli nedávno renovované.

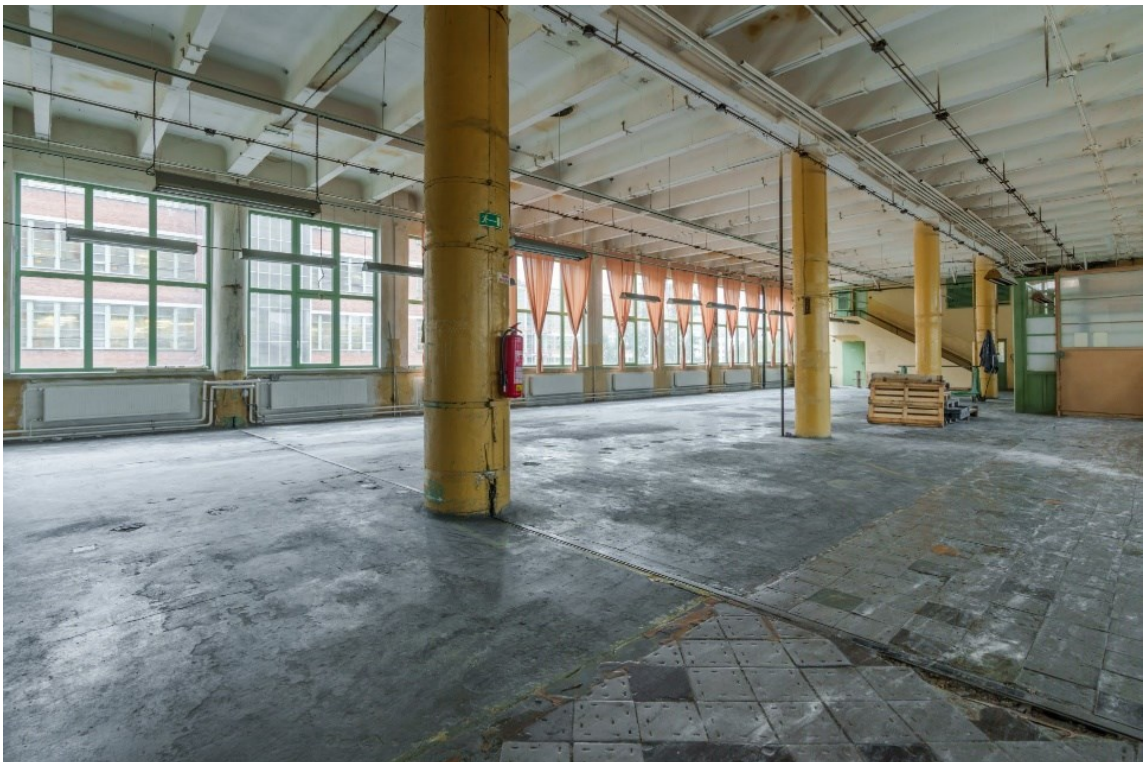
Navzdory tomu, že primárne slúži na výrobu obuvi, vo vnútri budovy a jej spoločných priestoroch možno nájsť početné originálne prvky, odhaľujúce desaťročia priemyselnej histórie. Zvýrazňujúce centrálnu časť budovy sú viditeľné pôvodné podlahy, klimatizácia, prístupy do dielní, zvončeky a posuvné steny, ktoré sú typické pre Zlínsku architektúru.

V roku 2023 sa na piatom poschodí otvorilo Centrum remesiel, ktoré sa stalo domovom pre širokú škálu multižánrových aktivít, vrátane obuvníckej dielne. Táto ponuka umožňuje záujemcom nielen naučiť sa výrobu vlastnej obuvi prostredníctvom workshopov, ale aj prispieť k zachovaniu odboru obuvníctva v Zlíne. Priestory budovy takisto poskytli útočisko pre rôzne kultúrne združenia zlínskej komunity, ako sú Zvěřinec a tvorivá dielňa Robota, ktoré tu objavili nový domov. (Šmardová, 2023)

Pri adaptácii tohto priestoru na naše výstavné potreby sme sa stretli s niekoľkými výzvami, vrátane obmedzených možností osvetlenia a zavesenia diel. Všetky predstavy o tradičných galerijných priestoroch typu white cube. Tieto ideálne galérie odstraňujú z umenia všetky prvky, ktoré by mohli akokoľvek spochybniť jeho štatút "umenia". Umenie sa musí nachádzať v izolácii od čohokoľvek, čo by mohlo obmedziť schopnosť posudzovať dielo samotné. Galérie tak získavajú

charakter miest, kde sa prostredníctvom neustáleho opakovania uzavretého systému hodnôt udržujú určité konvencie. (O'Doherty, 2014) Napriek tomu sme tieto prekážky obrátili v našu výhodu: staré kovové časti od vzduchotechniky sme premenili na závesné systémy pre diela, osvetlenie a tiráže. Existujúce pódium, pôvodne nainštalované pre iné programové aktivity, sme využili na prezentáciu jedného z umeleckých diel. Všetok zvyšný nábytok v priestore sme upravili tak, aby slúžil ako miesto pre stretnutia a výmenu myšlienok medzi návštevníkmi.

Koordinácia s ostatnými komunitami, ktoré priestor zdieľajú, nám umožnila plánovať naše aktivity tak, aby sa navzájom neprekrývali. Výsledkom bolo vytvorenie vizuálne a akusticky nekonvenčného prostredia, ktoré využívalo intímne osvetlenie a dekorácie, ako sú kvety, koberce a nábytok, čím sa zabezpečila jedinečná atmosféra výstavy.

Obrázok č. 8 - Priestory 44

Zdroj: (Onomonophography, 2024)

Obrázok č. 9 - Priestory 44

Zdroj: (Onomonophography, 2024)

Obrázok č. 10 - Dielo – Berehynja

Autor: Patrik Fica

Obrázok č. 11- Spoločná inštalácia

Autor: Patrik Fica

Obrázok č. 12 - Pohľad z boku

Autor: Patrik Fica

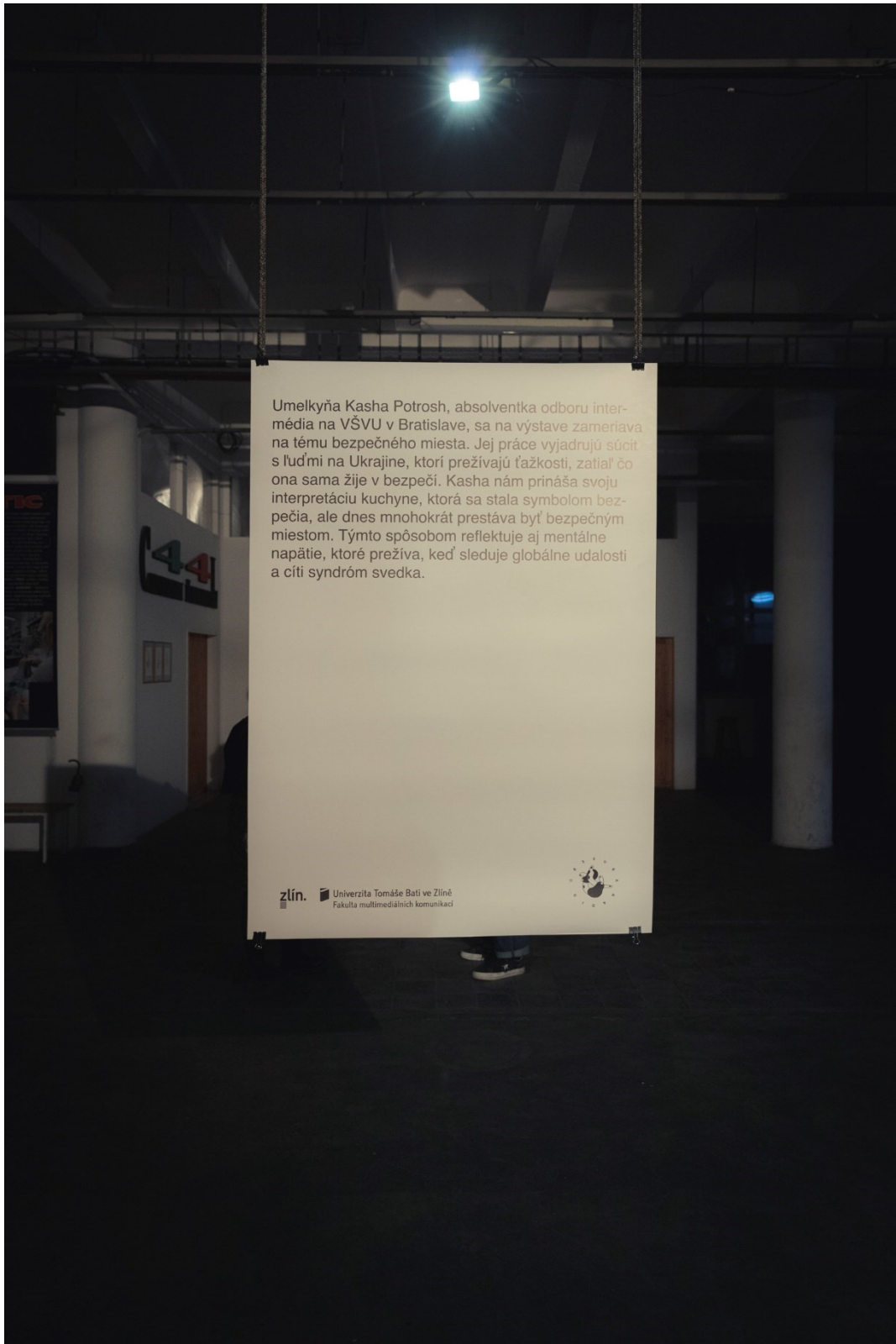
Obrázok č. 13 - Dielo – Mimicry

Autor: Patrik Fica

Obrázok č. 14 - Dielo – Kuchyňa

Autor: Patrik Fica

Obrázok č. 15 – Tiráž

Autor: Patrik Fica

7.3 Reflexia výstavy

S odstupom niekoľkých mesiacov od konania výstavy sa na tento projekt dívame veľmi pozitívne. Vernisáž, ktorá sa uskutočnila 9. novembra 2023, privítala celkom 46 divákov, čo pre nás predstavuje významný úspech a doklad splnenia nášho prvého cieľa. Účasť na otvorení výstavy, ako aj pozitívne ohlasy účastníkov, svedčia o tom, že sme dokázali prilákať záujem verejnosti a efektívne prezentovať iniciatívu Rádio Obscura širšiemu publiku.

Jedným z kľúčových momentov výstavy bola komentovaná prehliadka s umelkyňou, ktorá poskytla návštevníkom hlbší pohľad do jej tvorby a konceptu výstavy. Tento interaktívny prvok prispel k lepšiemu porozumeniu umenia a jeho kontextu, čím sa zvýšila celková hodnota a zážitok z výstavy.

Napriek obmedzeniam priestoru sa nám podarilo úspešne transformovať továrenské priestory na atraktívne výstavné miesto. Využitím site-specific prístupu sme zabezpečili, že výstava dokonale korešpondovala s priestorom, čím sme splnili ďalšie stanovené ciele. Obsahom výstavy boli aktuálne témy a udalosti, čo potvrdilo našu schopnosť reflektovať súčasné dianie prostredníctvom umenia.

V rámci reflexie sme identifikovali aj niekoľko oblastí, kde bolo možné situáciu zlepšiť. Jednou z nevyužitých príležitostí bola snaha o zapojenie ukrajinskej komunity v Zlíne, čo nám pripomenulo dôležitosť cieleného marketingu a budovania vzťahov s lokálnymi komunitami pre budúce projekty. Obmedzený prístup do výstavného priestoru a limitované ľudské zdroje spôsobili, že počas trvania výstavy, ktorá bola otvorená mesiac, výstavu nenavštívil žiaden návštevník. Táto skúsenosť nám ukázala kľúčový význam dostupnosti a stálosti vlastného priestoru pre úspech kultúrnych podujatí.

Na osobnej úrovni nám projekt priniesol množstvo praktických skúseností a kontakty, ktoré budú cenné pre naše budúce projekty. Organizácia výstavy bola komplexnou skúsenosťou, ktorá nás naučila, ako efektívne plánovať a realizovať kultúrne podujatia, ako aj ako reagovať na nečakané výzvy. Tieto zručnosti a poznatky sú pre nás neoceniteľné a poskytli nám pevný základ pre naše budúce pôsobenie v oblasti umenia a kultúry.

Obrázok č. 16 – Vernisáž

Autor: Patrik Fica

Obrázok č.17 – Vernisáž

Autor: Patrik Fica

Obrázok č.18 - Vernisáž

Autor: Patrik Fica

Záver

Nezávislá kultúra ponúka alternatívu tradičnej kultúre, niečo nové, iné. Kultúrne centrá, ktorých programová ponuka je široká prinášajú skvelú možnosť ako sa stretnúť s umením. Vytvárajú prirodzené trhovisko pre kreatívcov, komunity ale aj nových záujemcov. Ich všestrannosť a adaptácia v netradičných priestoroch prináša do mesta nový nádyh a prispieva k rozvoju mesta či kraja. Na jednej strane máme všetkých tých zodpovedných za chod a tvorbu týchto priestorov, ktorých práca možno nie je vždy viditeľná no veľmi dôležitá, a na druhej strane máme divákov a komunity, ktoré sa organicky vytvárajú vďaka takýmto iniciatívam, kultúre a umeniu. V našej diplomovej práci sme hlbšie porozumeli tomu ako umenie a iniciatíva jednotlivcov a skupín dokáže zmeniť priestor a vytvoriť z neho miesto pre stret s kultúrou a komunitou.

V teoretickom rámci sme preskúmali podstatu nezávislej kultúry a jej význam pre jednotlivca, ktorý v nej nachádza slobodu a hľadá svoju identitu. Prehľadne sme popísali históriu tohto konceptu a jeho súčasný význam. Následne sme analyzovali minulosť a vznik nezávislých kultúrnych centier na Slovensku. Dnes sa tieto kultúrne iniciatívy vyskytujú takmer v každom väčšom meste. Takmer všetky tieto iniciatívy ponúkajú multižánrový program, ktorý sa stáva dnes už nevyhnutnosťou pre zacielenie na širšie publikum. To v akých priestoroch najčastejšie sídlia sme prebrali v kapitole, ktorá sa čisto venovala brownfieldom ako atraktívnym sídlam pre kultúrne a umelecké iniciatívy. Trans Europe Halles zastrešuje iniciatívy, ktoré práve sídlia v týchto opustených priestoroch, vzdeláva a sieťuje ich navzájom. Každý rok im ponúka možnosť stretnúť sa na konferencii hostovanej vždy v inom takomto priestore.

V praktickej časti sme viedli hĺbkové rozhovory s vybranými iniciatívami v Česku a na Slovensku. Vďaka odpovediam sme mali možnosť overiť naše stanovené hypotézy a trochu bližšie sa pozrieť na to ako tieto iniciatívy vznikajú, akým výzvam čelili pri prvotných počinoch. Priestor ako taký bol tým najväčším problémom pre mnohé iniciatívy, či už jeho nájdenie, získanie, vyjednávanie ba dokonca aj rekonštrukcia. Rôzne spôsoby fungovania a vlastníctva priestoru sú neideálne pre mnohých do teraz. Etické záležitosti v rámci organizácií rieši etický kódex, ktorý vzniká prirodzene no časom naberá oficiálnu podobu. Dôležitosť sa

v týchto iniciatívach prikladá aj tímovému duchu, zodpovednosti a najmä férovému ohodnoteniu, ktoré je dnes často spomínanou témou.

Projektová časť je o výstave, ktorú sme zorganizovali a nesie myšlienky, ktoré sa v tejto práci spomínajú. Výstava „SPACE IS THE CASE“ je naším prvým kurátorským počinom. Jej úlohou bolo upozorniť na to, ako je vlastný priestor dôležitý presne pre spoločnú participáciu a pre stret s umením a kultúrou. Taktiež sme pomocou tejto výstavy upozornili na stále aktuálnu tému vojny na Ukrajine. Výstava bola uskutočnená v priestoroch Baťovskej fabriky v Zlíne v spolupráci s novovznikajúcou iniciatívou Rádio Obscura, ktorá nám ponúkla túto možnosť.

Iniciatívy, ktoré ponúkajú nezávislú kultúru a alternatívne umenie tvoria dôležitú časť kultúrnej ponuky a sú neodlučiteľne spojené s určitou komunitou, ktorá tieto priestory obľubuje a navštevuje. Preto pokladáme za dôležité aby podobne projekty vznikali aj v iných mestách, aby sa navzájom sieťovali a vzdelávali aby svoju činnosť robili čo najlepšie.

Prílohy

Príloha č. 1

Výskumné otázky

1. Čo vás doviedlo k tomu pustiť sa do tohto projektu? Aké hodnoty boli pre vás dôležité?

2. Aké boli hlavné výzvy, ktorým ste čelili v počiatočných fázach vašej kultúrnej iniciatívy?

3. Ako ste mapovali okolité komunity a zisťovali ich špecifické potreby?

4. Ako integrujete spätnú väzbu získanú od lokálnych komunít, pokiaľ ide o ich preferencie týkajúce sa obsahu a zapojenia v rámci kultúrneho centra.

5. Ako ste v rámci vášho kultúrneho centra pristupovali k nastaveniu etického kódexu a aké dlhodobé výhody ste zaznamenali vďaka jeho implementácii?

6. Aké stratégie ste použili na podporu kolektívneho a tvorivého prostredia, ktoré podporuje budovanie tímu, efektívne procesy a spoločnú zodpovednosť?

7. Ako ste zvládali prechod od hlavného tímu, ktorý je riadený zakladateľom, k efektívnemu rozdeleniu zodpovednosti medzi rôzne oddelenia (dramaturgia, produkcia, fundraising, komunikácia atď..) najmä pri zabezpečovaní primeraných finančných prostriedkov na spravodlivé odmeňovanie pri rozširovaní iniciatívy/centra/ priestoru.

8. Ako dôraz na kolektívnu spoluprácu zvyšuje schopnosť iniciatívy/ kultúrneho centra slúžiť ako príklad bez hraníc, ktorý podporuje rozhovory medzi umeleckými disciplínami pre silnejší vplyv na vonkajší svet?

Príloha č. 2

Kurátorský text

Výstava "Space is the Case" je zhmotnením hľadania a interpretácie priestoru v kontexte našich skutočných aj možných svetov. Tento projekt vznikol z reflexie nad tým, aký význam má priestor pre našu identitu a spolupatričnosť v súčasnej spoločnosti. Pretože iba prostredníctvom dostupnosti priestoru môžeme dosiahnuť osobný rozvoj a aktívnu účasť na živote spoločnosti. Zachovanie a podpora tejto účasti je nevyhnutná pre udržanie sociálnej súdržnosti a pre hľadanie osobného miesta v širšej spoločenskej štruktúre.

Práce zdôrazňujú dôležitosť miesta, kde s cítime bezpečne, a jeho premeny v kontexte globálnych udalostí, pričom nám pripomínajú, že realita ma dve stránky a memento mori je stále prítomné. V jej umení sa odráža aj duševné zdravie a ako vníma svoju identitu a miesto vo svete, čo podčiarkuje zložitost' osobného vnímania a reakcie na globálne udalosti.

Umelkyňa Kasha Potrohosh, absolventka odboru intermédiá na VŠVU v Bratislava, sa na výstave zameriava na témy bezpečného miesta. Jej práce vyjadrujú súcit s ľuďmi na Ukrajine, ktorí prežívajú ťažkosti, zatiaľ čo ona sama žije v bezpečí. Kasha nám prináša svoju interpretáciu kuchyne, ktorá sa stala symbolom bezpečia, ale dnes mnohokrát prestáva byť bezpečným miestom. Týmto spôsobom reflektuje aj mentálne napätie, ktoré prežíva, keď sleduje globálne udalosti. Cíti syndróm svedka.

Bibliografia

OBSCURA RADIO, 2023. *Stream OBSCURA RADIO*. Online. Dostupné z: https://soundcloud.com/obscura_radio. [cit. 2024-04-14].

MEETFACTORY, 2024. *About*. Online. MEETFACTORY. Meetfactory.cz. Dostupné z: <http://www.meetfactory.cz/en/meetfactory>. [cit. 2024-05-09].

TRANS EUROPE HALLES, 2024. *About us*. Online. TRANS EUROPE HALLES. Teh.net. Dostupné z: <https://www.teh.net/about-teh/>. [cit. 2024-05-11].

ANTÉNA. *ANTÉNA | Členovia*. Online. ANTÉNA. Antenanet.sk. Dostupné z: <https://www.antenanet.sk/clenovia>. [cit. 2024-05-13].

ŠMARDOVÁ, Lucie, 2023. *Budova 44*. Online. ZLÍNSKY ARCHITEKTONICKÝ MANUÁL. ZAM. Dostupné z: <https://zam.zlin.eu/objekt/242-budova-44>. [cit. 2024-03-25].

CAMBRIDGE DICTIONARY, 2024. *Hipster|English meaning*. Online. Cambridge Dictionary. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hipster>. [cit. 2024-04-14].

NOVÝ ČAS, 2018. *Košičania sú pyšní na svoje kultúrne centrum: Takto sa zmenila legendárna Tabačka*. Online. NOVÝ ČAS. Cas.sk. Dostupné z: <https://www.cas.sk/clanok/717839/kosiciania-su-pysni-na-svoje-kulturne-centrum-takto-sa-zmenila-legendarna-tabacka/>. [cit. 2024-05-09].

DRGOŇA, Mário, 2022. *Liptovský Mikuláš: Miesto naozaj pre všetkých*. Online. Kapitál. Dostupné z: <https://kapital-noviny.sk/liptovsky-mikulas-miesto-naozaj-pre-vsetkych/>. [cit. 2024-03-25].

ARTA. *O Arte*. Online. ARTA. Artapiestany.sk. Dostupné z: <https://artapiestany.sk/o-arte/>. [cit. 2024-05-09].

BAŠTA - KULTÚRNE CENTRUM. *O BAŠTE*. Online. BAŠTA KULTÚRNE CENTRUM. Bastakulturnecentrum.sk. Dostupné z: <http://bastakulturcentrum.sk/o-baste/>. [cit. 2024-05-09].

KC PRIESTOR, 2021. *O nás*. Online. KC PRIESTOR. Kcpriestor.sk. Dostupné z: <https://www.kcpriestor.sk/o-nas>. [cit. 2024-05-09].

NERV PLATFORMA, 2024. *O nás*. Online. NERV PLATFORMA. Nerv.sk. Dostupné z: <https://www.nerv.sk/o-nas/>. [cit. 2024-05-09].

TABAČKA. *Príbeh Tabacky*. Online. TABAČKA. Tabacka.sk. Dostupné z: <https://tabacka.sk/pribeh-tabacky/>. [cit. 2024-05-09].

PETROHRADSKÁ KOLEKTIV. *PROJECT*. Online. PETROHRADSKÁ KOLEKTIV. Petrohradskakolektiv.com. Dostupné z: <https://petrohradskakolektiv.com/PROJECT>. [cit. 2024-05-09].

DENNÍK N, 2024. *Z Londýna sa vrátila do Humenného a založila NERV. Chcela som urobiť niečo pozitívne, hovorí Jana Bercelová*. Online. DENNÍK N. Dennikn.sk. Dostupné z: <https://dennikn.sk/3844071/z-londyna-sa-vratila-do-humenneho-a-zalozila-nerv-chcela-som-urobit-nieco-pozitivne-hovori-jana-bercelova/>. [cit. 2024-05-09].

BALLAY, Miroslav, 2017. DRAMATURGIA NEZÁVISLÝCH KULTÚRNYCH CENTIER. In: KNOPOVÁ, Elena (ed.). *Súčasnú slovenské divadlo v dobe spoločenských premien /Pohľady na slovenské divadlo 1989 - 2015*. Bratislava: VEDA, s. 252-267. ISBN 978-80-224-1620-7.

ZVADA, Milan, 2020. Kultúrne centrum Záhrada a jeho dramaturgia ako reakcia na umelecký dopyt, spoločenské premeny a potrebu komunitného rozvoja v meste (2010 – 2019). In: FUJAK, Július (ed.). *Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Katedra kulturológie, Filozofická fakulta, s. 279-295. ISBN 978-80-558-1565-7.

KOVÁČIKOVÁ, Petra, 2021. Nezávislé kultúrne centrum Stanica Žilina-Záriečie. In: KOČIŠ A KOL., Michal. *Nezávislé kultúrne centrá na Slovensku*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Katedra kulturológie, Filozofická fakulta, s. 37-62. ISBN 978-80-558-1674-6.

KOČIŠ, Michal, 2020. Podoby a charakter novovznikajúcich nezávislých kultúrnych iniciatív. In: FUJAK A KOL., Július (ed.). *Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa Filozofická fakulta, s. 265-278. ISBN 978-80-558-1565-7.

KOČIŠ, Michal, 2021. Úvod do problematiky. In: KOČIŠ A KOL., Michal. *Nezávislé kultúrne centrá na Slovensku*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Katedra kulturológie, Filozofická fakulta, s. 11-36. ISBN 978-80-558-1674-6.

MYŠAKOVÁ, Dagmar, 2016. Výstavní projekt jako prostředek komunikace. In: VESELÁ, Romana (ed.). *Pozice kurátora*. Ústí nad Labem: Fakulta umění a designu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, s. 21-31. ISBN 978-80-7561-035-5.

PALKOVIČ, Martin, 2019. *ARTA: Realizace*. Online. In: ARCHIPOP. Archipop.cz. Dostupné z: <https://www.archipop.cz/?projekt=arta>. [cit. 2024-05-09].

ONOMONOPHOTOGRAPHY, 2024. *Budova 44*. Online. In: ZLÍNSKY ARCHITEKTONICKÝ MANUÁL. Zam.zlin.eu. Dostupné z: <https://zam.zlin.eu/objekt/242-budova-44#lg=1&slide=5>. [cit. 2024-05-11].

[*Exteriér Bašta*], 2018. Online. In: VISIT BARDEJOV. Visitbardejov.sk. Dostupné z: <http://www.visitbardejov.sk/gastronomia/kaviarne/BASTAkulturnokomunitnecentrum/>. [cit. 2024-05-09].

[*Exteriér Tabačka Kulturfabrik*], 2021. Online. In: FACEBOOK. Facebook. Dostupné z: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10159390681500977&set=a.10150782946910977>. [cit. 2024-05-09].

LÁZÁR, Peter, 2024. *Interiér kultúrno-komunitného centra NERV v Humennom*. Online. In: DENNÍK N. Denikn.sk. Dostupné z: <https://dennikn.sk/3844071/zlondyna-sa-vratila-do-humenneho-a-zalozila-nerv-chcela-som-urobit-nieco-positivne-hovori-jana-bercelova/>. [cit. 2024-05-09].

[*KC Priestor*], 2024. Online. In: FACEBOOK. Facebook.com. Dostupné z: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=918926570233865&set=a.628635085929683>. [cit. 2024-05-09].

[Petrohradská kolektiv]. Online. In: PRAGUE.EU THE OFFICIAL TOURIST WEBSITE FOR PRAGUE. Prague.eu. Dostupné z: <https://www.prague.eu/en/object/places/3025/petrohradska-kolektiv>. [cit. 2024-05-09].

Prague Museum Night at MeetFactory. Online. In: MEETFACTORY. Meetfactory.cz. Dostupné z: <http://www.meetfactory.cz/en/program/detail/prazska-muzejni-noc-v-meetfactory-4>. [cit. 2024-05-09].

LANDRY, Charles, 2019. *Advanced Introduction to the Creative City*. Druhé. Edward Elgar Publishing. ISBN 978 1 78897 349 6.

PETRÍKOVÁ, Dagmar, 2013. *Brownfield Redevelopment in the Visegrad Countries*. VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ-TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA. ISBN 978-80-248-3125-1.

O'DOHERTY, Brian, 2014. *Uvnitř bílé krychle*. Tranzit.cz. ISBN 978-80-87259-30-6.

ANDRES, Lauren, 2013. Cultural brownfields in European cities: a new mainstream object for cultural and urban policies. Online. *International Journal of Cultural Policy*. Roč. 19, č. 1, s. 40-62. ISSN 1028-6632. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10286632.2011.625416>. [cit. 2024-04-07].

AKTUALITY, 2023. Humenčanka vytvorila v meste priestor pre súčasné umenie. Online. *Aktuality.sk*. Dostupné z: <https://www.aktuality.sk/clanok/3Wq5GQb/humencanka-vytvorila-v-meste-priestor-pre-sucasne-umenie/>. [cit. 2024-05-09].

ANDRES, Lauren a GOLUBCHIKOV, Oleg, 2016. THE LIMITS TO ARTIST-LED REGENERATION: Creative Brownfields in the Cities of High Culture. Online. *International Journal of Urban and Regional Research*. Roč. 2016, č. 40, s. 717-897. ISSN 0309-1317. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12412>. [cit. 2024-03-25].

STEJSKALOVÁ, Tereza, 2023. Údržbářky všech zemí, spojte se! Skrytá práce (nejen) v prostředí kultury. A2. Roč. 2023, č. 12, s. 11-11. ISSN ISSN 1803-6635.